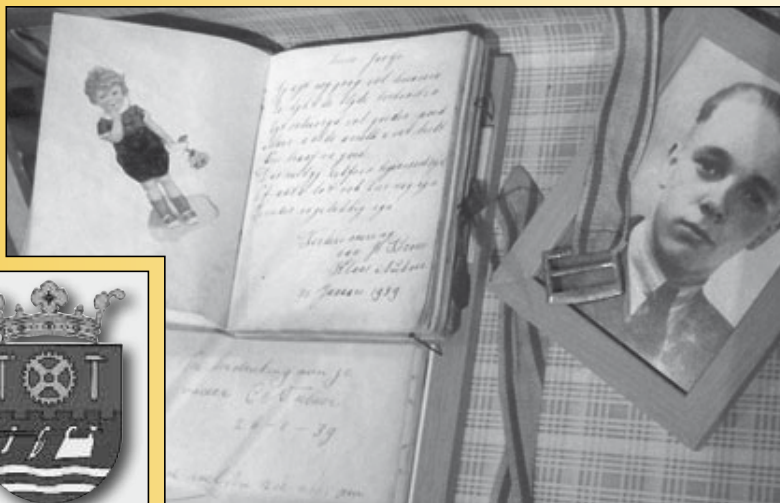

PLUUSTERGOUd

Halfjaarlijks tijdschrift van de historische vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: 65 jaar later
Prinses Margriet Park
Koos Kerstholt
De dagboeken van Foeke Wigles Gorter

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”, W.A.H. Rozema, Noordersingel 24, 9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512. histverhosap@gmail.com

Website:

www.historischevereniginghoogezand-sappemeer.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

Postbank 7453326
ABN-AMRO 45.35.78.047

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: D&D Synergion Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van de redactie	1
Van het bestuur <i>Jaap Westerdiep</i>	2
65 jaar later	4
Drama tijdens de bevrijdingsdagen <i>Janneke Hessing</i>	6
Postzegels <i>Kees Visscher</i>	10
Wij zagen de bevrijding van Foxhol <i>W. Eefting</i>	16
Mit voader noar vrouger (2) <i>Henk Puister</i>	18
Poësiealbums in de oorlog <i>Mien Westerdiep-Niemeijer</i>	20
Ontstaansgeschiedenis van het Prinses Margrietpark in Sappemeer <i>Janneke Hessing en Okkie Smit</i>	22
De dagboeken van Foeke Wigles Gorter <i>Bert Dop</i>	34
Koos Kerstholt <i>Melle Vos</i>	38
Het ontstaan van de gemeente Hoogezand-Sappemeer en de kerkelijke Nederlands Hervormde gemeenten <i>H.J. Ham</i>	42
Zelfde plaats, andere foto (19) <i>Gerrit Stuu</i>	50
Liefdeskaart na ruim 100 jaar weer boven water in Hoogezand-Sappemeer <i>Chris Nannen</i>	52

Van de Redactie

Pluustergoud nummer 31 is de eerste uitgave onder de bezielende leiding van de nieuwe redactie. Als enthousiaste leden van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer en bovenmatig geïnteresseerd in de geschiedenis van onze woonplaats hopen wij als redactie in samenwerking met vele vrijwilligers de komende tijd Pluustergoud te voorzien van een interessante en leerzame inhoud. Het is dit jaar 65 jaar geleden dat Hoogezand en Sappemeer zijn bevrijd. Om precies te zijn op 13 april 1945. Ter gelegenheid hiervan was er op 13 april een herdenkingsbijeenkomst georganiseerd door de Gemeente Hoogezand-Sappemeer in het Kielzog met als motto “65 jaar later”. Een verslag van deze bijeenkomst treft u aan in dit nummer van Pluustergoud.

Een deel van dit nummer is gewijd aan het thema “65 jaar later” met bijdragen die ons er nog eens aan herinneren waarom we moeten blijven herdenken. Een van de bijdragen die betrekking heeft op genoemd thema is van Janneke Hessing en Melle Vos. Het is het verhaal van enerzijds de vreugde van de bevrijding en anderzijds het verdriet van een noodlottig ongeval. Daarnaast is er een ooggetuigenverslag van de laatste schermutselingen van de oorlog door een toenmalige inwoner uit Foxhol en uit “appels in 't paark” van Kees Visscher een verhaal over wat zich in de oorlog afspeelde in de buurt van de Kalkwijk. Mien Westerdiep besteedt aandacht aan poësiealbums in de oorlog en ook de traditionele bijdrage van Henk Puister gaat over de oorlog.

Verder in dit nummer een verhaal van Janneke Hessing en Okkie Smit over het ontstaan van het Prinses Margrietpark en een verhaal van Bert Dop, die een boek heeft geschreven aan de hand van de dagboeken van Foeke Wigles Gorter, predikant van de doopsgezinde gemeente te Sappemeer van 1790-1836. Het boek is 24 april in de Doopsgezinde Kerk te Sappemeer uitgereikt aan de Burgemeester van Hoogezand-Sappemeer.

In het boekje “Mooi Volk” van Koos Kerstholt staan prachtige verhalen van vroeger die zich afspeelden in onze omgeving en de redactie heeft het voornemen regelmatig enkele verhalen op te nemen in Pluustergoud. In dit nummer alvast een introductie van deze markante figuur. Ook hebt u nog tegoed het tweede en laatste deel van de serie over de Damkerk van H.J. Ham en natuurlijk ontbreekt de rubriek “zelfde plaats, andere foto” van Gerrit Stuuat niet. Van Chris Nannen kregen we een opmerkelijk verhaal met een verrassende wending over een 100 jaar oude ansichtkaart.

Van het Bestuur

Jaap Westerdiep

De redactie heeft besloten deze uitgave voor een deel te wijden aan de bevrijding, alweer 65 jaar geleden.

Een zeer begrijpelijk besluit omdat de bevrijding bij velen van ons een onuitwisbare herinnering heeft achtergelaten maar ook omdat er vreselijk veel offers zijn gebracht en dat het onze taak is om de jongere generatie enig besef van die offers bij te brengen. Laat “Pluustergoud” daartoe een middel zijn!

Redactie bedankt voor dit initiatief.

Terug naar het heden. Zo nu en dan worden we benaderd of wij – als Historische Vereniging – informatie kunnen geven over een onderwerp waarmee de aanvrager bezig is. Het betreft vragen over bijvoorbeeld panden, families, straten, buurten etc. uit onze gemeente. Soms kunnen we helpen maar vaak ook niet, waarbij wij op dat moment beseffen dat het uitzoeken van de gevraagde historische gegevens ook voor de HV zeer interessant zou zijn. We zoeken dus mensen die tijd en zin hebben bij een dergelijke vraag archiefonderzoek te doen. Uiteraard bepaalt u zelf de tijd die u kunt - wilt besteden. Als u hiervoor voelt laat het ons dan weten zodat wij u t.z.t. kunnen benaderen.

Een voorbeeld: Wij kregen het verzoek of de HV voor de buurtvereniging Margrietpark een lezing wilde geven over de geschiedenis van deze wijk. Ons bestuurslid Janneke Hessing is erin gedoken en met behulp van veel foto's is het een prachtig verhaal geworden. Elders in dit nummer kunt u het lezen.

Het verzoek vanuit het Margrietpark bracht ons op het idee om de geschiedenis van meerdere wijken, straten of buurten te beschrijven die we desgevraagd als een lezing kunnen benutten. Dus de eerste vraag ligt er. Wij horen graag van u.

Nu we het toch over lezingen hebben, noteer alvast de volgende data:

- 16 september 2010 houdt de heer Hachmer van het Veenkoloniaal Museum voor ons een lezing over de schippersfamilie Hendriks uit Kielwindeweer. Deze lezing houden we in de “Amshoff” te Kielwindeweer.
- Op 3 november volgt een lezing door de heer Bé Buining over Sicco Mansholt. T.z.t. volgt nadere informatie via de convocatie.

Ik wens u met deze “Pluustergoud” veel leesplezier.

**KOM VANAVOND MET VERHALEN
HOE DE OORLOG IS VERDWENEN
EN HERHAAL ZE HONDERD MALEN
ALLE MALEN ZAL IK WENEN.**

LEO VROMAN

65 JAAR LATER

Melle Vos

Op 13 april 1945 is Hoogezand-Sappemeer bevrijd van de Duitse bezetter. Precies 65 jaar later organiseerde de gemeente een herinneringsbijeenkomst, een expositie in het gemeentehuis en een fietstocht langs locaties in de gemeente die een belangrijke betekenis hebben gekregen door de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de bijeenkomst stonden verschillende sprekers stil bij 65 jaar bevrijding. Yvonne van Mastrikt, burgemeester van Hoogezand-Sappemeer opende de bijeenkomst waarna Dirk Mulder, directeur van het herinneringscentrum Kamp Westerbork en oud-inwoner van onze gemeente, een toespraak hield waarbij hij onder andere putte uit een verhaal dat door Kees Visscher over de bevrijding is geschreven. De voorzitter van het 4/5 meicomité, Erik Guns, sprak vervolgens met een drietal ooggetuigen die vanuit heel verschillende invalshoeken terugkeken op deze periode.

Gesproken werd met een nabestaande wier vader en broer door de Duitsers zijn omgebracht, met een kind uit een NSB-gezin dat gevlucht was naar Hoogezand en met een overlevende van de Japanse bezetting die uiteindelijk als kind in Hoogezand was terechtgekomen. Op indrukwekkende wijze wisten alle drie dames hun verhaal te doen.

Na afloop van de bijeenkomst werd de fietsroute geopend doordat een groot deel van de aanwezigen fietste naar het Joods Monument bij het station in Hoogezand waar Bas Kortholt en opperrabbin Binyomin Jacobs toespraken hielden die werden afgesloten met een joods gebed.

In de tentoonstellingsruimte in het gemeentehuis was van 14 april tot en met 5 mei een kleine tentoonstelling ingericht met unieke, in bewaring gegeven of nagelaten voorwerpen en met een aantal zeefdrukken van Groninger kunstenaars die in 1980 ter gelegenheid van 35 jaar bevrijding in opdracht van de gemeente zijn gemaakt.

Verder is er een routekaart samengesteld met 13 locaties waar zich destijds een dramatische of andere bijzondere gebeurtenis heeft afgespeeld. Op deze locaties stond op borden het verhaal te lezen van een aantal verzetsmensen; van een ondergedoken dwangarbeider, van een kind wiens vader lid was van de NSB, van een overlevende van de Japanse bezetting en van een burgeroorlogsgetroffene. Dit laatste verhaal is uitgewerkt en treft u elders aan in dit nummer van Pluustergoud.

65 jaar later...

DRAMA TIJDENS DE BEVRIJDINGSDAGEN

Janneke Hessing

Zaterdag 14 april 1945 is het, één dag na de bevrijding, nog erg onrustig in de straten van Hoogezand en Sappemeer. Zo ook in de Burgemeester van Royenstraat West in Hoogezand.

Er fietsten 2 NSB-ers, op de vlucht, vanaf de Woldweg, de Burgemeester van Royenstraat in. Ze werden herkend door mensen die op straat waren. Die mensen waren op wraak belust en dus werden de mannen aangehouden ter hoogte van het huizenblok West 1/West 3 vlakbij de Molensloot.

Nadat de 2 mannen tot stoppen waren gedwongen werden door een aantal aanwezige mensen klappen uitgedeeld. Op een gegeven moment kwam er een personenauto aangereden waarin 3 leden van de Binnenlandse Strijdkrachten zaten. Ze zagen het tumult op straat, stopten en vroegen wat er aan de hand was. Eén van die 3 mannen, dat staat vast, was een officier afkomstig uit Den Haag, de 2e was een politieagent uit Hoogezand, van de 3e is de identiteit onbekend. De 2 NSB-ers moesten hun handen omhoog houden en met hun gezicht naar het veld (achter het huizenblok) in zuidelijke richting kijken.

Op een gegeven moment heeft één van de BS-ers, om zijn woorden kracht bij te zetten omdat het waarschijnlijk niet naar zijn zin ging en misschien ook wel om indruk te maken, naar de grond geschoten. De weg bestond toen nog uit zgn. kinderkopjes en de kogel ketste af op de weg en kwam, naar later bleek in de onderbuik van mevr. J. Alberts-Meijer terecht. Mevr. Alberts, die woonde op nr. 3 in het huizenblok, was één van de omstanders die stonden toe te kijken. Ze schrok, viel bijna flauw maar de omstanders hadden niet direct door dat ze geraakt was door de kogel die op de grond was afgeketst. De mensen dachten dat ze was geschrokken van het schot. Ze werd naar haar huis gebracht.

De zoon van mevr. Alberts, Berend, ging gealarmeerd door de drukte en het lawaai, ook naar buiten door de tuin van de burens, de fam. Bos wonende West 1, richting de straat en hoorde wat er gebeurd was. Terug thuisgekomen ziet hij zijn moeder met een van pijn vertrokken gezicht. Omdat ze niet kon lopen of staan werd er een matras van boven gehaald waar ze op kon liggen. Ze bleek geraakt te zijn en een vrij kleine wond te hebben in haar buik waar amper bloed uit kwam. Ook in haar onderrug zat een kleine wond, veroorzaakt door de kogel die daar haar lichaam had verlaten.

Er was op dat moment geen dokter beschikbaar en de stad Groningen was nog niet bevrijd. Pas later, tegen 19.00 uur 's avonds, werd mevr. Alberts met een personenauto naar het Wilhelmina Ziekenhuis in Assen gebracht dat al wel bevrijd was. Achter in de auto zittend, scheef van de pijn, zien de 3 zonen hun moeder dan voor het laatst.

De 2 oudste dochters fietsten die avond nog naar Assen en hebben haar daar nog bezocht. Ze hebben nog met haar kunnen spreken.

Als de dochters de volgende dag weer op bezoek komen en naar het bed van hun moeder lopen, die op een kleine zaal lag, is het bed leeg. Op de vraag waar mevr. Alberts verblijft wordt hun botweg verteld dat ze dood is en dat ze beneden in het mortuarium ligt. De 2 dochters en een broer van mevr. Alberts zien haar daar liggen tussen andere dode mensen waaronder Duitse soldaten. Op 15 april 1945 is ze gestorven. De 2 oudste zussen moesten thuis hun 10-, 14- en 16-jarige broertjes vertellen dat hun moeder overleden was. De 14-jarige Berend, die ze op de fiets aan zag komen, zag aan hun gezichten dat het mis was en rende huilend naar boven.

Op 19 april 1945 werd ze begraven op de begraafplaats “De Stille Hof” te Hoogezand. Ze liet een man en 5 kinderen achter. Ze heeft maar amper 1 dag van de vrijheid kunnen genieten en voor haar kinderen brak er een moeilijke tijd aan zonder moeder.

Hun vader verbleef in Duitsland waar hij te werk was gesteld. Pas in juni kwam hij thuis en werd hij op de hoogte gesteld van het overlijden van zijn vrouw. Hij heeft wel geprobeerd uit te zoeken wat er precies is gebeurd maar tot op heden weten de nabestaanden het nog steeds niet.

Bron: Dhr. Berend Alberts, zoon van mevr. J. Alberts Meijer

Naschrift door Melle Vos

Dit verhaal met betrekking tot het drama wat zich tijdens de bevrijdingsdagen in Hoogezand heeft afgespeeld is aangeleverd door Janneke Hessing-Alberts, kleindochter van mevr. Alberts-Meijer. De bron is haar oom Berend Alberts, één van de kinderen die achterbleef.

Toen ik dit las en weer herlas kwam ik tot de ontdekking dat ik dit bijzonder dramatische verhaal kende uit hetgeen mijn vader mij meer dan 45 jaar geleden had verteld.

Puttende uit mijn herinnering kan ik het nog met het volgende aanvullen:

Mijn vader Hendrik Klaas Vos was tijdens de oorlog als beveiligers werkzaam bij W.A. Scholten te Foxhol. Hij sloot zich in 1943 aan bij de ondergrondse groep van F. Boelens en maakte sinds september 1944 deel uit van de NBS (De Nederlandsche Binnenlandse Strijdkrachten).

Tijdens de bevrijdingsdagen van april 1945 werden patrouilles gevormd die belast werden met de arrestatie van voortvluchtige NSB-ers en soldaten van de Wehrmacht.

In januari 1945 had zich in Hoogezand iemand gemeld uit het westen van het land die aangaf dat hij gezocht werd door de Duitsers. Voorzover mij bekend had deze man familie in Hoogezand en was hij daar ondergebracht. Er is mij een naam genoemd die ik echter niet zal vermelden omdat volstreekte zekerheid daarover niet bestaat. In april 1945 werd hij opgenomen in de BS.

Op 13 april 1945 waren de eerste bevrijders in Hoogezand en Sappemeer en de patrouilles gingen, op bevel van de commandant van de BS, de straat op om hun werk te doen. Mijn vader was commandant van één van die patrouilles, die verder bestond uit de man uit het westen en een mij verder niet bekend lid van de Binnenlandse Strijdkrachten. Op zaterdag 14 april, rijdende in een personenwagen die was gevorderd bij de fa. Eekels, kwamen ze bij het opstootje, zoals hiervoor beschreven, in de Burg. van Royenstraat-West. De omstanders gaven aan dat zij twee beruchte NSB-ers hadden aangehouden en gevraagd werd om ze mee te nemen.

De “westerling” (ik had begrepen dat hij uit Rotterdam kwam maar zeker weet ik dat niet) trok een pistool en laadde dat door.

Bij een semi-automatisch wapen is het zo dat dit met de hand moet gebeuren voordat het eerste schot wordt gelost. Meestal gebeurt dat door de slede (het schuivende gedeelte van het pistool dat om de loop zit) naar achteren te trekken. Door de slede weer los te laten wordt deze door middel van een veer automatisch naar voren geduwd, waarbij de bovenste patroon uit de patroonhouder naar de kamer verplaatst wordt en het wapen gereed is voor gebruik.

Bij het doorladen heeft hij het wapen gericht gehad (zoals hierboven ook aangegeven) naar beneden op de weg.

Waarom ging het pistool toch af? Het wapen was namelijk reeds doorgeladen en er zat al een patroon in de kamer waardoor (onbedoeld) een schot afging waarbij – via de op de weg ketsende kogel – mevr. Alberts fataal werd getroffen. Een enorme stommeit van iemand die, zoals mijn vader mij vertelde, met veel bravoure probeerde op te treden en moeilijk onder controle te brengen was.

Uit zijn verhaal begreep ik dat ook zij aanvankelijk niet in de gaten hadden hoe ernstig het was en dat zij die dag – terwijl er nog tussen Groningen en Hoogezand werd gevochten – de hele dag druk zijn geweest met het arresteren van Duitsers en Duitsgezinden. Zo werden er Duitse soldaten opgehaald bij het Zuidlaardermeer, werden Duitsers gearresteerd die de pastoor van Sappemeer – die langs het Winschoterdiep op de fiets op weg was naar Westerbroek – hadden beschoten en moest zelfs een vuurgevecht geleverd worden in Kropswolde met vluchtende Nederlandse SS-ers. Daarbij werd ook gebruik gemaakt van een vrachtwagen van de fa. Eekels waarop een mitrailleur was gemonteerd. Mijn vader hoorde dan ook eerst de volgende dag hoe fataal dit vreselijke incident was afgelopen.

Pikant detail bij dit alles is nog dat – nadat in mei ook het westen van Nederland was bevrijd – al vrij spoedig leden van de POD (Politieke Opsporingsdienst) uit Rotterdam naar Hoogezand kwamen om de man die het fatale schot had gelost te arresteren. Wat bleek namelijk, hij was in januari 1945 niet voor de Duitsers naar familie in Hoogezand gevluht maar voor het verzet dat hem – omdat hij zwaar gecollaboreerd had en mensen had verraden – wilde neerschieten. Ik herinner mij nog duidelijk de uitspraak van mijn vader: “En met zo iemand sturen ze mij op stap”.

Mijn vader bleef tot 25 juni 1945 werkzaam bij W.A. Scholten en bleef daarnaast actief in de BS en trad per die datum op verzoek van de toenmalige burgemeester Tuin, als hulp-politieman in dienst bij de gemeente Hoogezand. Van 22 december 1945 tot 9 april 1947 was hij werkzaam bij de POD in Hoogezand en Veendam . Daarna werd hij aangesteld als politiemans bij de gemeentepolitie in Hoogezand en later Hoogezand-Sappemeer, tot zijn pensionering op 1 juli 1970.

Tenslotte de aanleiding waarom mijn vader (die thuis vrijwel nimmer iets vertelde over de oorlog en de bezetting) mij toen dit verhaal deed.

Eind jaren vijftig/begin jaren zestig kwam de echtgenoot van mevr. Alberts (de grootvader van Janneke) bij ons thuis om medewerking van mijn vader te krijgen voor een pensioen-aanvraag bij de Stichting 40-45. Die medewerking heeft hij uiteraard gekregen. Niet meer is na te gaan of er ooit een pensioen is toegekend.

Postzegels

Uit “appels in ’t paark” van Kees Visscher (1930-2007)

Dou d’oorlog n zetje aan de loop was gruiden wie stoadegaan tot ons kindertied uut; wie wazzen elf, twaalf joar en kloar veur t grotere waark. Zo begunden wie in hoge bomen te klimmen en zaggen t dorp veur d’eerste moal aan de bovenkaande; of wie stolen de roeiboot van ol schipper Mekel en saken t daip of, kilometers wied, net as indertied de Batavieren de rivier de Rijn. En wat nait aal meer: aan de raande van d’iesboane noast t waotergemoal tussen roegte en stroekerij, baauwden wie n hut van olle schroden en kisten. Doar wazzen den Aalbert en Deddo Kroon bie vanzulf, Evert, Jannes van bootje-moaker Krans en nog n haandvol jonges, en asmis Marcus van Gelder; bie zetten luipen der ook wichter maank, moar dij wazzen nait in de reken en keken ten hoogsten tou. Wat dij hut aangaait: dat was meer as n gewone hut, t was ainglieks n pronkstôk van huttenbaauw. Dat kwam deur Marcus van Gelder, dij der veur en noa aankoiern kwam in tied dat we der mit aan de loop wazzen. Aalbert Kroon was aaltied boas vanzulf; moar Marcus van Gelder ston den zo wat te kieken noar ons gespieker en geknoui en zee aalgedureg: ast dit of dat nou ais zus of zo deest, Aalbert, wat ducht die? En mainstied zee Aalbert den dat e dat zulf ook al docht haar. Zo wazzen der baanken in de hut dij je omhoog klappen konden, n toavel dij je aan n taauww optrekken konden aan t plefond tou, n kaaste dij op slot kon, n uutkiektorentje en allerdeegs n stookploatse van bakstainen mit n kaggelpiebe en n olle emmer zunder boom as n schösstain op t dak. Marcus van Gelder: dat was n zaachte vrundelke jong dij ongeregeld kwam, asmis zaggen wie hom n haile dag nait. Mennegmoal ston e mit Jannie Wisman te proaten, op t schoulplaiin of woaraargens op stroade, wat bezied, over dingen doar wie gain wait van kregen. “Witkop, swaartkop” zongen de lutje beudels; t was ook n singeliere aankiek, zien routswaarde hoar en heur strokleurige vlechten stoef bie nander.

In de oavends en de nachten vlogen Ingelze bommenwaarpers mit trillend gehoeel deur de hoge steernlocht noar Duutslaand tou. Ik ston tussen mien ollu veur t sloapkoamerglas en zo keken wie noar de kerstboom van lichies in alle kleuren boven Emden, doar t ofweergeschut tekeer ging; wied vot borst asmis n vlagmesien uut nander, n oranje bloumpie van vuur. Wat gaat t ter weer om weg, zee mien voader den.

Moar doags wazzen wie monter genog; tied vloog ons deur d’handen hen. Wie zongen nait mooi, moar wel veul, aal de laiden dij doudestieds bekend wazzen. Asik mien ogen dicht dou heur ik Evert zien hoge, slepende stem wied over d’iesboane: want hier rust een held, die op het Grebbeveld, zijn leven voor ’t vaderland gaf! In dreuge sloden stookden wie knitternde holtvuren; huzen en toenen verzwonden langsoam in grieze kwaalm. En knutern aan ons hut, holen groaven, swemmen in wieke, mit zokse dingen vernuverden wie ons.

En mit postzegels. Wie haren aalmoal n schoulschrift en doar plakden wie ze in, mit omvullen strepies papier aan d’achterzied, ieder laand op n apaarde blad. Bloots Jannes Krans haar n echte postzegelboukie mit deurschierende papierstroken doar e zien mooiste

zegels zo zörgzaam en sekuur achter stook of ze van bladgold wazzen. “Dij aigenwieze Bootje Krans,” ruip Aalbert geregeld. Om dat boukie.

Wie kuutjebuuten en pangelden onder nander dat t n oard haar. Bie zunneshienweer zatten w’in slootswale tussen kwakkende kikkers en kezebloumen; bie roezelnde regendobben stonden wie doeknekt onder t ofdak van de goedernloodse bie t spoor, en luiten nander onze nijste aanwinsten kieken mit grootskhaid en begereghaid omstebeurt in stem en ogen. In d’eerste tied was Marcus van Gelder der bie zetten ook nog al ais maank en op n moal zee e: “Ik zel mien postzegels mörgen ook ais mitnemen.” En zo dee e. Op t schoulplaiin kregen we ze te zain, Nederland en Koloniën in n rood mit golden aalbum dij nog van Marcus zien grootvoader west haar noar e zee. “Ie mouten ze nait van d’haile wereld spoaren,” zee e tegen ons. “Doar is ja gain begunnen aan. Ie kennen joe beter holden aan ain laand, of ten hoogsten aan n poar touglieks.”

“Marcus heeft gelijk,” zee meester Bont, dij der over tou komen was en hai legde zien haand op Marcus zien scholder, wat e sikkom nooit bie aine dee. “Het beste is om één of twee landen te sparen en proberen die volledig te krijgen.” Wie keken stom en verbalderd noar dij wonderliek mooie aalbum. Hou zollen wie dat ooit in ons levent beschousterm? t Was n zaikte. Wander Schutter, dij verkerentjederij haar mit Sijke Schepers, verkochde heur op n dag aan laange Piere Tammeling veur n meroakel mooie zegel mit n ploatje van n eulifant doar “Cameroun” op ston. Dou Piere noar Sijke tou luip dij hom nou ja rechtens toukwam, schopde ze hom mit heur gele klompies verniend tegen zien schenen aan. Moar zien postzegel, dij kreeg e nait weer.

Dat was alweer n zet loater in tied. Marcus van Gelder was dou nait meer op schoule, wie wozzen nait sekuur woarom; moar wie haren zo’n gedachte dat t woaraargens wat te moaken hebben kon mit de bredjes dij op dizze en gene steden hongen: op de bioscoop, bie café Grutterink veur t glas en op t hek van t sportveld. **“Voor Joden Verboden”** leesden wie in t begun nog hardop, moar al gaauwachtig wazzen de bredjes in ons doagliekse levent net zo gewoon as n boom of n huus. Marcus zulf kwam aal minder veur t licht. In dij moanden zee Jannie Wisman nait veul. Veur Begeman zien stelmoakerij swaaiden de wichter heur springtaauwen in t rondom, moar Jannie speulde moar zo nou en den mit. Ze zeden dat Jannie zo’n dooie worden was. Niks meer aan.

In de zummervekansie van twijenfattig muik Deddo Kroon n jonge kraaie tam. Edens zien jonges vongen in t spoordok n snouk van twaalf pond. En Hilbert Seggers kreeg n hammonikoa mit wel fieftig knoppen doar e aalgedurig mit op misbak achter t huus zat. Al gaauwachtig kon e twij of drij waalsdeuntjes, en wie zatten der rondom touen grolde tegen nander van begeestern. In de kloare zummerlocht dreef de meziek over de toentjes doar de manlu mit heur haarken en schovvels stilstonden en lusterden. Dit wazzen aalmoal hail veurnoame dingen; moar niks, niks in de wereld was zo veurnoam as postzegels.

En moanden noatied wwazzen de bomen alweer noakend en koal; bie zetten lag op spoorwieke n vluus van ies. In de swaarde nachten, zunder ain licht zo wied as je kieken

HALT
STOP

MAIGHTY

konden, bromden de vlaigmesienen. Mien voader huil d'oorlog in Rusland mit n bezörgd gezichte bie op n soeterge laandkoarde vol strepen van kleurpotloden.

Wie wazzen n weke of wat vrij, omreden der mos op schoule wat veraanderd worden aan de kaggelboudel. De Doagen wazzen zo gries as aaske; t wol nooit recht licht worden. Op zo'n dag stonden wie onder t ofdak van de goedernloodse, n koppel jonges en ook nog n stok of wat wichter dij der bie tou wezen moggen omreden ze heur postzegelschriften bie heur haren. Dou kwam Marcus van Gelder der aan lopen, mit zien handen in zien buutsen; de gele ketoenen steern, doar van "Jood" op ston en dij e al n haile zet op zien jaze druig, leek wel te gluien as n zunnecnie in aal dat gries en graauw van dizze triestege dag. "Doar komt dien laive swaartkop ook aan," ruij Aalbert tegen Jannie Wisman. Jannie wuir rood en blaik en zee niks. Marcus bleef stoan en wie keken hom n lukbeetje scaauw aan; nog meer as veurtied leek e te heuren in n aander wereld.

"Wie goan vrijdagmörgeen aan de raaze," zee e. Aan de raaze? Woarhen den?

"Dat hebben ze leuf ik nait mit zoveul woorden zegd," zee Marcus van Gelder. "Moar mien voader het vernomen dat wie noar Polen goan om te waarken in d'industrie. Eerst noar Drinte en noatied noar Polen." Drinte, dat was te begriepen, moar Polen. Nait veur te stellen zo wied vot. Wie keken noar Marcus of e n wereldwonder was. Jannes Krans, dij al ais n moal in Amsterdam west haar, zette n zoer gezichte omreden zien aanzain van wereldraaziger opins in gevoar verkeerde en zee "aalmoal snakkerij," moar hai kreeg gain steun.

"Heur ais, den kenst doe mie ja wel even zo'n mooie Poolse postzegel mitnemen, zo aaine as Evert het," ruij Aalbert. "Loat moar ais kieken Evert." Evert dee zien schrift open bie

t blad Polen. Doar was moar ain zegel op plakt: n dreum van n postzegel mit n ploetje van n keftail mit widdes zoelen op n blauwe achtergrond. Poczta Polskas ton der op. Was Evert al van alles veur boden. Marcus van gelder kreeg t schrift toulangd en keek mit aal zien verstand noar de postzegel, net of e t ploetje goud vaastzetten wol in zien heufd. “Dat is n mooie zegel,” zee e. En dou wollen d’aandern ook wel zo aine hebben vanzulf: denkst ook om mie? En om mie? “Ik wil t wel doun,” zee Marcus, “moar nait vergees. Ik mout ze doargunder ook ja weer kopen.” Dat was te begriepen. Wat zo’n zegel den weerd wezen zol, vruig Aalbert. Marcus schatde haardop en in ale eerns: n kwartje t stok leek hom riekkelk veul tou, n stuvver te min. n Dubbeltje, van te veuren te betoalen. As der wat overbleef kregen wie dat noatied weerom. “n Dubbeltje,” ruip Aalbert. “Veur ain postzegel? Hest doe misschien n slag van de meulenrou had?” ze reerden aalmoal deur nander. n Dubbeltje was n kaptoal geld. “Geern of nait,” zee Marcus van Gelder. Wie stonden op n kloetje en hai ston al n meter of wat wiederop, en luit zien open handen zain: geern of nait; hai was n nuvere jong mit ferwailen oosterse ogen, n lukbeetje smaal en hoamel worden, dat aal. Jannie Wisman haar gain oge van hom of. Dou luip e zunder woord zunder wies vot.

Wie verkochden van ales om n dubbeltje bie nander te kriegen: d’aine zien widdes moezen, d’aander zien braandglas, n daarde zien kaddepult. En Sijke Schepers wuir ook ais weer n moal verpangeld, dizze raaize aan Ebbert Simmering dij genoadig aannomen wuir omreden zien daibe buutsen aaltied rond stonden van appels en peren. Om de Poolse postzegel was n koorze uutborsten. En t was kort dag, want vrijdag kwam aal dichterbie. Dunderdags tegen duustern brochden Aalbert, Evert en ik negen zinken dubbeltjes noar Marcus van Gelder tou. De gerdienen veur de roamen van t olderwetse börgerhuus wazzen dicht, moar dou wie der aanlopen kwammen bewogen z’aalmoal touglieks n hail lukbeetje, net of achter ieder venster aine op d’uutkiek zat. “Loave moar weer votgoan,” flusterde evert. Moar dou kwam Marcus van Gelder al tot de veurdeure uut. Aalbert telde hom de dubbeltjes in zien haand, en Marcus schreef de negen noamen hail sekuur in n opschriefboukie dij e dou zörgzoam in zien binnenbuutse stook. “Negen postzegels,” zee e. “Moar t ken wel n zetje duren. t Ken wezen datve wel n moand of wat votblieven zegt mien voader. Misschien wordt t wel n haalf joar.” Wie keken zuneg, want doar haren wie nait op rekend. n Haalf joar, dat was ja n hail stok van ons levent. Marcus van Gelder ston doar nog aingoaal, tegen ons over, mit zien roare gele steern op zien jassie. Dou gaf e Aalbert n dubbeltje weerom. “Dou Jannie Wisman heur senten moar weer,” zee e mit n smaal lachie. “Zeg moar dat ze heurent vergees krigt. As n kedootje.” Aalbert pakde t dubbeltje aan. Wie zeden niks. Marcus van Gelder draaide zok om en ging in huus.

Aanderdoagsmörgens stonden wie maank n haandvol volk op t plaaintje veur t stoation, in de migelregen: Aalbert, Deddo, Evert, Jannie Wisman en ik. Aan d’aander kaande van t holten hek, op t perron, stonden dij van Cohen, Levie, Soalomons, jong en old mit heur gele steerns en heur pongeltjes en raaiten kovvers. n Poar kinder juchterden wat, moar de groten keken baange en verwezen. n Stök of wat pliatsies en twij mannen in grüne

uniförms stonden der gemoudelk bie. Dou kwam Marcus van Gelder mit zien pabbe en moeke en twij jongere zussies over t plain aanlopen. De vraauw was zo wit as n dode, moar de voader huil de wichterjes bie n haand beet, hai laagde en pruit tegen heur en wees noar t perron doar de traain komen mos. Aalbert floitde op zien vingers. Marcus keek in t rondom en kreeg ons in de goaten. “Denk om de postzegels,” ruip Aalbert. Marcus van Gelder nikde en stook zien haand omhoog. Dou verzwoonden z’in t stoation.

Vief minuten noatied kwam traain, mit stille gezichten achter de roamen, en huil bloazend ho in wolken van stoom. De mensen op t perron stapden bedoard in, de plietsies hulpen d’ollen. Dou trok de traain aan en ree vot. In de dook dij over t laand lag was der al gaauw niks meer van te zain.

Jannie Wisman, mit nadde wangen, luip haard vot. En wat zollen wie? “Noar de hut,” zee Aalbert, moar doar gingve dizze moal toch nait hen; wie luipen kaande van t paark op. De bomen dreven in damp, gain takkie bewoog. “Ik wait t nait,” zee Jannes Krans. “Dij dubbeltjes, dij konden wie wel ais kwiet wezen.” “Ons aigen schuld,” zee Aalbert. “Elk en aine wait ja dat je mit jeuden nooit handeln mouten. Want dij hebben joe aaltied bie t bain. “Wie luipen troag deur de stille kletsnadde loanen, mit n vog en onwezenliek gevuil van zörge en triesteghaid.

Wij zagen de bevrijding van Foxhol

W. Eefting

Onderstaand een verslag van de heer W. Eefting, werknemer van W.A.Scholten's aardappelmeelfabrieken en inwoner van Foxhol.

Het artikel is overgenomen uit "De Dubbele Driehoek" van april 1955.

De Dubbele Driehoek was destijds het personeelsorgaan van W.A. Scholten's Fabrieken N.V.

Het was de dertiende April, 's middags 1 uur. Tijd voor Radio Oranje!

Met een grote groep dromden we om het radiotoestel, dat in het archief van het kantoorgebouw der aardappelmeelfabrieken was verborgen. Het was het ritueel van elke dag.

Radio Oranje, de stem van strijdend Nederland, bracht ons het nieuws van de steeds verder oprukkende geallieerde strijdkrachten, die ook ons de bevrijding zouden brengen. We wisten op die dag, dat de bevrijding zéér nabij was. Toch verraste haar komst ons nog.

Terwijl we ingespannen stonden te luisteren naar de stem uit Londen, klonken er in de nabijheid scherpe knallen. Er volgde een stormloop op de trap die naar het platte dak van ons kantoorgebouw leidde. Het geknal hield aan. We zagen granaten inslaan op de strook land gelegen tussen de spoorbaan en het Foxholstermeer. We zagen Duitse soldaten dekking zoeken en weer voort rennen. Daar achter de spoordijk moesten de Canadezen zijn!

Toen volgden de gebeurtenissen elkaar in snel tempo op. Bij het station Kropswolde werden een gevechtswagentje en enkele jeeps zichtbaar. De weinige Duitsers, die zich daar nog ophielden, kozen het hazenpad. Hoewel ze, vanzelfsprekend, de grootste haast hadden, zagen ze toch nog kans de spoorbrug tussen de beide meren te bereiken en even later vloog die met een zware dreun in de lucht. Een uur van tevoren was de Foxholsterbrug opgeblazen. Om twee uur 's middags lagen deze brug en de omgeving daarvan reeds onder Canadees vuur en werd de straatweg langs het Winschoterdiep schoongeveegd. Een DKW met enkele Duitse officieren werd het eerste slachtoffer. Ongeveer tegelijkertijd werd een boerderij tussen de brug en café Wiardi in brand geschoten. Toen kwamen er een paar jeeps met militairen de Krullweg op rijden. De voertuigen werden tussen de daar staande woningen geparkeerd en een ogenblik later zagen we een paar Canadese manschappen op het balkon van de woning van Siekman een zware mitrailleur opstellen, kennelijk met de bedoeling om de hoofdweg af te sluiten.

Het duurde niet lang of ook deze mitrailleur maakte slachtoffers. Een Duitse vrachtwagen met aanhanger ging over de kop en kwam in de sloot terecht. De tweede, een Rode Kruiswagen, zocht zijn toevlucht in de Borgweg, terwijl de manschappen vluchtten. Ze waren ternauwernood verdwenen of de burgerbevolking plunderde de auto in een ommezien leeg. De inhoud bestond uit geslachte varkens! Een derde auto werd vervolgens nog recht tegenover ons kantoorgebouw kapot geschoten.

Tenslotte zagen we nog een motor met duopassagier komen aanrijden; deze stopte achter de stukgeschoten auto, vertrouwde het zaakje niet en ging retour Groningen. Van dat moment af lag het verkeer voorlangs de fabriek aan de overzijde van het kanaal stil en we zagen de vijand langs de Borgweg in de richting Winschoten vluchten.

Nog wat later verschenen de Canadese stoottroepen, die links en rechts de achtergebleven Duitsers gevangen namen zonder dat er praktisch één schot werd gelost, zat er al spoedig een 25-tal Duitse gevangenen bij ons tegen de dijk van het vezelgat. Daarmee was, naar onze mening, de bevrijding een feit, totdat we 's avonds om negen uur gealarmeerd werden door een bericht, dat de Duitsers die nacht via Foxhol wilden doorbreken in de richting Winschoten. Overal kwam geschut in stelling. De woningen tegenover de fabriek moesten worden ontruimd en de algemene gedachte was, dat we een moeilijke nacht tegemoet gingen. Onze overburen werden met een praam over het kanaal gezet en ondergebracht in de wachtkamer van het kantoorgebouw.

De nacht verstreek echter zonder dat er iets gebeurde en zo viel ook dit al weer mee. Tegen de morgen werd aangenomen, dat het gevaar was geweken.

Toen dan ook later in de morgen de Canadezen oprukten in de richting van Delfzijl, het schieten zich steeds verder verwijderde en we steeds maar auto's vol Duitse krijgsgevangenen zagen passeren, wisten we zeker, dat de bevrijding een feit was geworden.

Mit voader noar vrouger (2)

Henk Puister

Maai 2010: 65 joar leden is ons laand bevrijd. Doan mit Twijde Wereldoorlog. Plan is om n stokkie te schrieven veur t blad van ons historische verainen op t Hogezaand-Sapmeer. Oorlogstied het mie as kind al aaltied slim interseerd. Veul heb k der over lezen en veule verhoalen heb k aanheurd van onder aandern mien ollu en van verschillende geschiedenis-leroaren.

Vanmörge belde k mien pa op en k vertelde hom wat k in t zin heb. “Kom mor,” zee e. “Ik kin t wel wachten vandoage, want k heb t toch in d’rogge.”

Mit mien schriefblok in fietstazze trap k richten Melkwegflat. Mien pa is den wel gain geboren Hogezaandster, mor hai woont al zo’n zesteg joar in dizze gemainte, dat ik reken hom der veur t gemak gewoon mor bie. As k aanbel duurt t even veurdat e bie deure is. Hai lag laankuut op baank mit n waarme kroeke aan d’rogge.

Noaste buurman Kees is haard aan t waark bie hom veur t huus en legt pa der tegels in. Zien vraauw Rika staait bie hom en holdt touzicht.

Ol man en ik goan der goud veur zitten en den begunt e te vertellen: “k Was om en bie vieftien joar dou d’oorlog uutbrook. Stoef veur Pinkster van 1940 was t, k wait t nog best. k Woonde bie Lutje Slochterbos in Schewol (Schildwolde) en k ging al aan t waark. Gloepends onverwachts kwam d’oorlog nait. Was al n zetje sproake van n zekere draai-gen. Minsen in d’grinsgebieden zagen in heur omgeven veul militairen liggen. Dou k op n mörgen noar t waark tou fietsen wol, bie n smid op t Hogezaand, zag k dat brugge bie t lutje bossie opbloazen was. Dit haar men doan om tougaang veur de Duutsen of te sloeten. Onder bruggen lag al tieden dynamiet kloar veur t gevaal dat. Mor wat veur nut haar dat hier? Ons overbuurman, Iesbraand Slachter, zee dreugweg van: “Ze hebben boudel ofsloeten dat vogels nait van t aine bos noar t aander bos tou vlaigen kinnen.”

Boeren muiken n laank stok grond slicht en den kiepden zai der wupkoaren vol eerappels op. Dit nuimde men ’n dobbe”. Hier wui stro op gooid en eerappelloof en den kwam der grond op. Dit wui doan om eerappels vorstvrij te bewoaren. Veur t isoleren binnen stro en eerappelloof boetengewoon geschikt.

In t veujoar kwamen eerappels uut dobbe en den wuiren ze verkocht veur konsumptie. Mor men dee alles om Duutsen tegen te waarken en te nittjen. As men wos dat de vijaand d’eerappels in beslag nemen wol den prikde men goaten in d’eerappels en den waren ze allain mor meer geschikt as vreten veur d’baisten.

n Keuterboer, dij wat achterof in t veld woonde, was op t laand aan t waark dou zien vraauw der locht van kreeg dat Duutsen beslag leggen wollen op heur eerappels. Zai zee tegen heur dochter van: “Wicht, goa doe even noar dörp tou en zeg tegen kerels dat ze komen kinnen te prikken. Moeke het gat al bloot, zeg mor.”

Mien pènne stoekt. Ik kiek mien pa mit verstaand aan. Het e mie nou veur t lappie? Mor hai kikt bloudserieus. “Staarvenswoar,” zegt e.

“Den kwamen der manlu aanzetten mit plaanken vol spiekers om te prikken. Dat waren spesjoale prikkerels. Elkenaine in de Woldstreek van mien leeftied, wat jonger en wat older, wait dit nog sekuur, hur. Goa mor hèn en vraag ze noa. Aalmoal.”
Vot den mor.

“In oorlogsjoaren wui der n haile bulde vernaild deur t volk, “gaait mien pa deur, ‘dat Duutsen t mor nait in haanden kregen. Wie deden werkelk alles om de vijaand tegen te waarken. Mien ol heer,” zegt pa, “verkochde petrolie ja. Hai gruif n groot gat in de grond en stopde n vol petrolievat van twijhonderd liter derin. Mien voader haar aaltied n vat kloar veur t gevaal dat aine van zien klaanten bevalen mos. Zonent haar ja verlet van licht van petrolielaambe. Wazzen veul lu dij heur spullen verbaargden in n petrolievat. Zai grui-ven n groot gat in de grond en verstopden petrolievat mit inhold doarin.”

Ik schrief mien vingers blaauw intied dat pa votlopt om n plassie te doun. As e der weer is en hai zit, vertelt e wieder: “Minsen mozzen alles opgeven in bezettenstied. Houveul geld of ze bezaten en houveul daaiern of ze haren. Aine moal most dien radio inlevern en t aander moal most ofstaand doun van aal dien koper. Vijaand muik van dat koper oorlogs- tuug, hèn.

Lutje boer Koster kwam op n dag bie mie mit n petrolievat en hai vruig: “Wilst mie deksel der even ofsliepen, jong?” Koster haar n swien slacht. Dou hai t vat schoonmoakt haar mit soda, ging t swien in t vat en dou stopde hai t haile brutje in t gat dij e in de grond groaven haar. Man keek zo loos uut as n aimerke en hai zee: ”Zoaleg is de bezitter.”

“...Mor eh... De bevrijden, den...?”

“...Och, jong...” antwoordt mien pa, “zo wied heb k t nog laank nait... Alles mor den ook alles wui ons ofhoald deur de Duutsen. k Was smidsknecht ja en op n zeker memint kwam k haanden tekört. In opdracht van Duutsen kwamen boeren bie smederij mit heur peerden en dou dee k haile doagen niks aans as peerden op iesders zetten. Nermoal luipen dij daai-ern op blode vouten in t laand en kwamen nait op weg. Mor Duutsen wollen, dat zai zollen iesders onder hebben, zodat ze der mit de weg op konnen. Doodop was k aan t ènde van zo’n dag...”

“...Mor mit bevrijden was t overaal groot feest, zeker... Pa, nait...?”

“...Doe wilst per se noar bevrijden tou, hèn...” Pa krigt lichies van dolle pret in d’ogen as hai zegt van: “Wat heb ik n harmonikoaspeulen doan dou d’oorlog oflopen was. Overaal in boeten ston k te speulen en minsen mor zingen en daansen en...” Mien pa vrift zok in d’ogen.

“k Heb eerst genogt, pa,” zeg ik. k Sloag mien schriefmap dichte en k vraag: “Zel k joe even mithelpen mit joen ofwaske?” Zunder zien antwoord of te wachten loop k noar keuken tou. As wie mit ons baaident bie t aanrecht stoan binnen wie t der over ains dat dit verhoal over d’oorlog zeker n vervolg kriegen mout. Mien voader is der nog laank nait over uutproat.

Poësiealbums in de oorlog

Mien Westerdiep-Niemeijer

Wat zijn er veel verschillende versjes die werden geschreven in het poësiealbum van meisjes! Het poësiealbum heeft een lange geschiedenis. Reeds in de 16^e eeuw komt het Album-Amicorum voor, de voorganger van ons poësiealbum. Het is een boeiend onderwerp, ook al zou je dat niet vermoeden.

Er zijn veel versjes gewijd aan de oorlogstijd en omdat het thema van dit nummer van “Pluustergoud” bevrijding is leek het me leuk om er een stukje over te schrijven.

Ook onderduikers schreven in het album, zo kwam ik het volgende gedichtje tegen:

Lief kind,

*Het leven is niet altijd pret
al zou je dat soms denken.
Maar ik heb heel goed opgelet
en kan je iets uit ervaring schenken.
Vertrouw in al het lijden
van kommer en verdriet
eens komen betere tijden
het daagt al in 't verschiet.
Herinner je, in tegenslag, dit gedicht
van een clown, die het kan weten
en, al ben je nog een heel klein wicht
je mag HEMZELF niet vergeten.*

Herinnering aan HEMZELF

18 maart 1943

In de oorlogstijd werden ook boodschappen doorgegeven door middel van een poesiealbum, uiteraard een gevaarlijk iets.
Ook oranjegezinde versjes komen meermalen voor in oorlogstijd.

12 november 1945.
Beste Loes,
In deze tijd van oorlog
Van regen en een weinig zon
Is 't leven geen genoeg
Want alles is op de bon
Alle soorten simpele dingen
Hoe je het ook wendt of keert
Zijn te veel om op te noemen
Want ze zijn gerantsoeneerd
Maar één ding is er echter
Dat daar niet mee begon
't is de "vriendschap" voor elkander
Want dat is zonder bon.

De bladzijde naast het gedichtje was beplakt met distributiebonnen.

Ontstaansgeschiedenis van het Prinses Margrietpark in Sappemeer

Janneke Hessing en Okkie Smit

Op woensdag 28 april jl. hielden bestuursleden Janneke en Okkie voor het “seniorencafé” van de buurt- en speeltuinvereniging Prinses Margrietpark een lezing. Hieronder vindt u de tekstuele weergave daarvan.

Alvorens we komen tot het onderwerp van dit praatje “de ontstaansgeschiedenis van het Prinses Margrietpark in Sappemeer”, gaan we eerst even in op het ontstaan van Hoogezand en Sappemeer.

Naar wij moeten aannemen zullen in de prehistorie ook in ons gebied, evenals in andere delen van ons land, jagers-verzamelaars rondgezworven hebben. Het gebied hier werd steeds natter. De mensen trokken weg toen de zandgronden bedekt raakten door hoogveen. Tot in de 16e eeuw is het grootste deel van het gebied één groot, aaneengesloten hoogveenpakket van soms wel 4 tot 5 meter dik. Het maakte deel uit van een onherbergzaam veengebied gelegen tussen de Hondsrug in Drenthe en de Heerlijkheid Westerwolde. In die hoogveencomplexen zijn enige meren ontstaan waarvan het Sappemeer en het Kleinemeer voorbeelden zijn.

In de middeleeuwen groeide de bevolking van de stad Groningen en de vraag naar brandstof steeg. Kloosters uit de omgeving (Aduard, Essen/Yesse, Haren) speelden in op deze vraag en kochten delen van het hoogveen aan ten zuiden van het huidige Hoogezand. Vanuit nieuwe nederzettingen aan de rand van het veen, Kropswolde en Wolfsbarge, werd het veen ontgonnen en via de Hunze per schip naar de stad vervoerd waar het werd verkocht.

De turf werd gebruikt in huishoudens en door bedrijven als kalkbranderijen en steenbakkerijen.

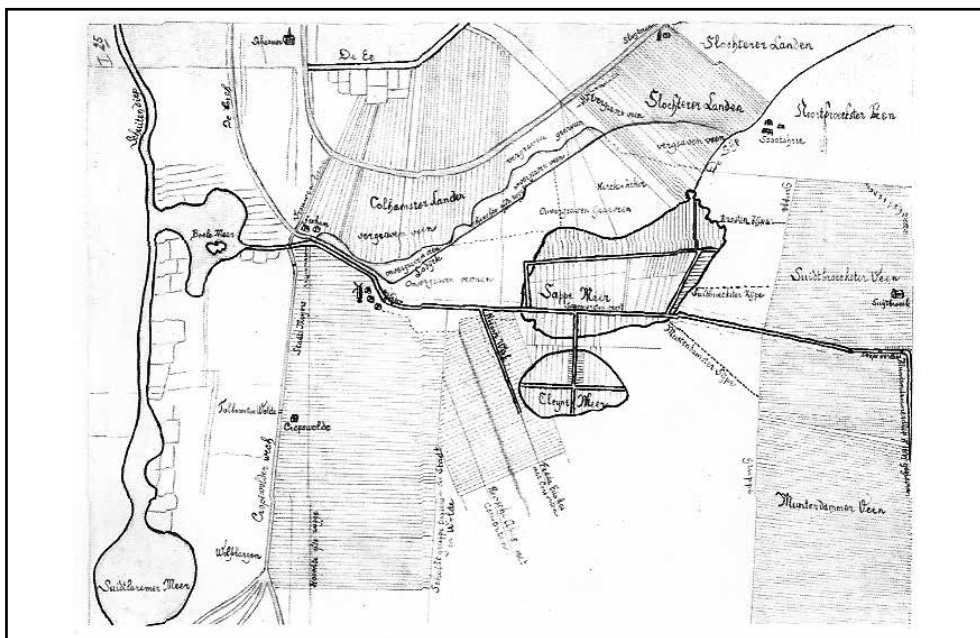
Vanaf circa 1600 kocht de stad Groningen de hoogveengronden aan. Vanaf dat moment wordt de veenontginning grootscheeps en commercieel aangepakt.

In het westen van het land was schaarste aan brandhout en de veengebieden daar waren bijna uitgeput. Hier kon de stad dus veel geld aan verdienen. De Hunze voldeed niet meer als transportader. Daarom werd vanaf 1614, in gedeelten, vanuit de stad Groningen een nieuwe waterloop gegraven richting Zuidbroek, “het Heerendiep” (nu Winschoterdiep).

Er ontstond een verbinding tussen het Foxholstermeer, het hoge sant (letterlijk) en het Sappe- of Duivelsmeer dat in 1618 werd drooggelegd. Sappe betekent letterlijk: “heide”. De naam van basisschool “Heidemeer” lijkt om die reden dan ook historisch correct! Het Sappemeer of Duivelsmeer dus, vormde met het aangrenzende Kleinemeer, de noordelijkste plassen in het hoogveengebied. Om u een idee te geven van de omvang van het Sappemeer:

Aan de westkant lag de grens ongeveer daar waar vroeger bakkerij Knol was gevestigd en waar nu het appartementencomplex “Molenstate” staat. In het Oosten liep de grens even voorbij de “Jagerswijk” (later “Noordbroeksterdiep”), de tegenwoordige Noordbroeksterstraat. In het Noorden vormde het Achterdiep de grens en in het Zuiden de tegenwoordige Middenstraat. Hier lag ook de scheiding met het Kleinemeer.

Vanaf het Winschoterdiep werden dwarsdiepen gegraven ten zuiden en ten noorden van de hoofdvaart (voor die tijd op zeer moderne wijze “uitbested”). In 1617 werd het Winkelhoeksterdiep gegraven, daarna kwamen achtereenvolgens gereed: het Achterdiep in 1620, de Jagerwijk (Noordbroeksterdiep) in 1630, het Borgercompagniesterdiep in 1647 en het Tripscompagniesterdiep in 1648. Commerciële partijen, de zogenaamde “Compagnieën”, meest Friese veenboeren, die in hun eigen provincie de nodige ervaring hadden opgedaan, mochten het veen naar eigen inzicht ontginnen, mits zij zich hielden aan spelregels die opgesteld waren door de stad Groningen. Enige Compagnieën (naamloze vennootschappen) die een rol speelden in onze omgeving zijn: De Stichtse-, Utrechtse-, Kyl-, Borger- en Trips Compagnie. Het turfsteken leidde tot veel dynamiek in het gebied.

Voor het vervoer van de turf waren schepen nodig en de grote vraag naar schepen leidde in de nieuwe nederzettingen langs de wijken tot een bloeiende scheepsbouwindustrie. Op vergelijkbare wijze trok de turfstekerij ook andere bedrijvigheid aan. De arme gronden werden verrijkt met “drek”(afval) uit de Stad. Hierbij was Sappemeer in het voordeel omdat in die plaats de vervening eerder was begonnen dan in Hoogezand. Na de vervening waren de compagnieën verplicht de onder het veen tevoorschijn gekomen zandgronden voor de landbouw geschikt te maken en... huizen te bouwen.

Vanaf die tijd (1621) kon men hier dus gaan wonen en ook bedrijfjes vestigen. Eerst kwamen er veenarbeiders en turfschippers. Daarna volgden de landbouwers, timmerlieden, metselaars, winkeliers, smeden enz. De eerste huizen werden in 1621 gebouwd en later ontstond daaruit het dorp Sappemeer. Op 26 maart 1628 was het Heerendiep en het ernaast gelegen wagenpad, klaar tot Zuidbroek. Vanaf die datum rekenen we de “geboorte” van de plaatsen Hoogezand en Sappemeer. Sappemeer was oorspronkelijk als dorp (niet als gemeente) groter dan Hoogezand. De oudste kerk in Sappemeer is de Nederlandse Hervormde Kerk gebouwd (1655) als Koepelkerk. De foto hieronder dateert van 1948.

Hoogezand ontstond wat later (de tegenwoordige Damkerk kwam gereed in 1669). Uit alle richtingen kwamen mensen (toen ook al, dus “niks nieuws onder de zon”!) hier naar toe: uit de stad Groningen, uit Friesland en Ost-Friezen uit Duitsland. Het waren “vogels van diverse pluimage”. Oftewel: Ze behoorden tot allerlei gezindten, Rooms-katholiek, Hervormd, Luthers en uit Zwitserland groepen “Doopsgezinden” (ook wel Menisten of Mennonieten) die om hun geloof uit hun land waren verdreven. De veenontginning duurde tot ca. 1750 en veranderde de veenkolonie in een landbouwkolonie. Het land dat later zo geschikt zou blijken voor de verbouw van aardappelen.

Bij Keizerlijk decreet van 21 oktober 1811 werd de gemeente gevormd.

Sappemeer, Kleinemeer, Vosholen, deel Borgercompagnie, deels Tripscompagnie, Vosholen, Jagerswijk, Achterdiep.

Vanaf 1810 vergaderde men waarschijnlijk in een café waar later Dijkhuis woonde, bij de Borgercompagniesterbrug. Omstreeks 1825 werd verhuisd naar daar waar nu “Struvé” staat en in 1885 werd een bestaand gebouw aangekocht en als gemeentehuis in gebruik genomen. (Tussen herenkledingzaak Londeman en het Schoollaantje, de huidige woning en praktijk van tandarts Eerelman). De foto van het gemeentehuis Sappemeer 1948.

De samenvoeging van Hoogezand en Sappemeer en het dempen van het oude Winschoterdiep

In 1949 werd Sappemeer met Hoogezand samengevoegd na 6 eerdere pogingen. Direct daarna ontwikkelde men de eerste plannen om het oude Winschoterdiep te dempen. Dit wilde men vooral om de stankoverlast (veroorzaakt door het sterk vervuilde water) te beëindigen. Een ander motief was de verkeersveiligheid. Na demping van het diep kon men bredere wegen aanleggen die de verkeersveiligheid zouden verbeteren. En op die manier zou men over kunnen gaan tot het realiseren van een centrum in de nieuwe gemeente.

Bovendien zou het “nieuwe” Winschoterdiep de scheepvaartfunctie van het oude kanaal kunnen overnemen. In het Veenkoloniale gebied waren de kanalen sinds de vervening in het bezit van de stad Groningen. Om tot demping over te gaan was Hoogezand-Sappemeer dus afhankelijk van de toestemming van Groningen. In januari 1957 kwam die toestemming. Daarna werd in etappes begonnen met de demping van het “oude” Winschoterdiep. Het eerst werd er een dam gelegd op de plaats van de voormalige Hoogezandster brug (tegenover Hotel Faber).

Daarna, in 1959, werd het kanaal tussen de Dam en de Houtmanstraat gedempt. Het gedeelte tussen de Dam en de sluis van Martenshoek volgde in de periode 1961-1963. Bijna 10 jaar later, in oktober 1971, werd het verdwijnen van het kanaal gevierd met de “Foetsiekanaal” feesten. Hiermee werd de voltooiing van de demping van het Winschoterdiep in Hoogezand en Sappemeer tot aan de Borgercompagniesterstraat gevierd.

Het laatste deel van het gedempte “oude” Winschoterdiep, tot vlak bij de grens met Zuidbroek, werd pas in april 1986 gedempt. Behalve het Winschoterdiep werd ook een groot aantal dwarskanalen gedempt. Voor de Tweede Wereldoorlog werd dit vaak gedaan in de vorm van werkverschaffingsprojecten. Ook na de oorlog werden nog diverse zijkanalen gedempt. Enkele voorbeelden hiervan zijn: de Jagerswijk, het Kleinemeesterdiep, het Winkelhoeksterdiep en het Kalkwijksterdiep.

Met de demping verdween ook de voor de Veenkoloniën zo karakteristieke structuur. Alleen “het lint”, De Meint Veningastraat in Martenshoek, de lange Hoofdweg in Hoogezand en de Noorderstraat in Sappemeer herinneren nog aan het “oude” Winschoterdiep”.

Daarmee komen we bij het het onderwerp van dit verhaal:

De ontstaansgeschiedenis Margrietpark in Sappemeer

In 1931 noemt het gemeentebestuur van Sappemeer het “Uitbreidingsplan Noordzijde” in een brief aan de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG). In het schrijven wordt uit de doeken gedaan dat men het voornemen heeft om de gemeentelijke bebouwing uit te breiden. Men had behoefte aan bouwterrein. In een schrijven van december 1935 haalt de gemeente Sappemeer opnieuw aan dat er geen bouwterrein meer voor handen is. De Luthersekerkstraat is dan reeds volgebouwd en dat was veel sneller gegaan dan men had verwacht. Daarom overweegt men de gemeente uit te breiden. In de gemeente is geen bouwterrein meer te krijgen ook niet van particulieren. Alle open ruimten langs de straten zijn inmiddels volgebouwd.

In 1936 zijn er onderhandelingen met diverse eigenaren van gronden langs de Noorderstraat, Slochterstraat en de Winkelhoek. Er wordt o.m. gesproken met de kwekers Vroom, Geling, Van den Berg en Van Alteren. Maar ook met de eigenaar van “huize Wildervanck” die een behoorlijk stuk grond bezat, wordt onderhandeld.

(Huize “Wildervanck” werd in 1833 door notaris Wens gebouwd op een groot landgoed begrensd door de Slochterstraat, de Winkelhoek, het oude Winschoterdiep en het Achterdiep. Na de Tweede Wereldoorlog vestigde zich onderwijsinstituut Boelkes in het pand. In 1962 zou Huize “Wildervanck” worden gesloopt. Het Margrietpark is aangelegd op de grond van dit voormalig landgoed).

De waarde van de grond hing samen met de kwaliteit van de grond en met verkregen bedrijfsresultaten.

In 1937 ligt het uitbreidingsplan, dat is ontworpen door het bureau Grandpré, Molière, Verhagen en Kok uit Rotterdam, ter inzage. Men had goede ervaringen met dit bureau want zij had ook het ontwerp voor uitbreiding van de Parkstraat en omgeving in 1924 voor hun rekening genomen.

Het nieuwe uitbreidingsplan was gelegen tussen de bestaande Winkelhoek, Noorderstraat, Slochterstraat en het nieuw te graven Winschoterdiep. In verband met het graven van het nieuwe Winschoterdiep door de gemeente moesten verschillende woningen worden afgebroken aan de Winkelhoek, Slochterstraat, Herenstraat en Noordbroeksterstraat. Hierdoor werd het tekort aan woningen nog eens vergroot. Een globale raming van kosten in 1938 voor het oostelijk deel van het toekomstige Margrietpark van wegen, voetpaden, de grond bouwrijp maken, riolering en het graven van vijvers is dan f 158.486,70. De kosten voor aankoop van gronden van diverse eigenaren zijn geraamd op ca. f 117.000,-.

Totaal f 275.000,-. Om deze uitgaven mogelijk te maken wordt er in 1938 een subsidie aangevraagd bij de Nederlandse Heidemaatschappij. Het betreft een rijksbijdrage in de arbeidslonen voor grondwerken.

Op 17 maart 1939 brengt het gemeentebestuur van Sappemeer “het uitbreidingsplan Noordzijde” ter kennis. In uitvoerige kaarten en met de bijbehorende bebouwingsvoorschriften worden de plannen ter inzage gelegd. Op 14 april van dat jaar wordt gemeld dat er geen bezwaren tegen het ontwerp zijn ingediend.

De gemeente heeft haast, maar het plan is in november 1939 nog niet goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Groningen. De gemeentelijke haast was gebaseerd op het feit dat een 50-tal gezinnen een andere woning zocht in verband met de afbraak van hun woningen aan de Winkelhoek, Slochterstraat, Herenstraat en Noordbroeksterstraat. De datum voor ontruiming is aanvankelijk 15 februari 1940 maar werd later uitgesteld naar 1 mei 1941. Op 18 december 1939 wordt het uitbreidingsplan Noordzijde door de Rijksdienst voor Werkverruiming goedgekeurd. Wel wordt aan de gemeente Sappemeer gevraagd om een zo hoog mogelijke bijdrage aan te vragen uit het werkloosheidssubsidiefonds. En dan kan de gemeente beginnen.

Op 8 februari 1940 krijgt de gemeente bericht dat de aanleg van wegen in het uitbreidingsplan kan worden uitgevoerd in het kader van de werkverschaffing, met een Rijkssubsidie voor de lonen.

Op 26 maart 1940 schrijft de gemeente Sappemeer aan het Ministerie van Sociale zaken dat de werkzaamheden daadwerkelijk zijn begonnen. Als dan op 10 mei de Tweede Wereldoorlog uitbreekt heeft dat ook voor onze gemeente grote gevolgen.

Na verloop van tijd wordt geklaagd dat het werk niet opschiet, mede omdat de arbeiders ook worden tewerk gesteld in Duitsland. De Tweede Wereldoorlog heeft de aanleg van het Margrietpark behoorlijk vertraagd.

Het oostelijke gedeelte van het Margrietpark is als eerste aangelegd met doorbraken in de Slochterstraat naast het Parkhotel. In de Noorderstraat wordt de wijk ontsloten door een weg tussen de Amsterdamse bank (later AMRO-bank) en fotozaak Beumer. Onderstaande foto is van omstreeks 1948.

Een andere toegangsweg wordt gerealiseerd aan de Boslaan tussen het erf van “huize Wildervanck” en drogist Coops. Ook in de Violenstraat tussen koffiebrandery Kliphuis en woning van Reinders wordt de wijk toegankelijk gemaakt. Het plan wordt als volgt ingedeeld: villabouw nabij het park, de Aletta Jacobsstraat en deel Arie Bosscherstraat (f 225,- per m²) betere burgerbouw, deel Arie Bosscherstraat (f 175,- m²), zakenbouw aan de Geert Veenhuizenstraat, Willem Bergstraat, Mattheus Mulderstraat en de Popko Bielstraat (f 110,- m²) en de overige straten (bloemstraten) arbeidersbouw. De eerste woning van de familie Oosterwijk is aan het begin van de oorlog gebouwd (1941). De woning stond eerst aan de Herenstraat en is daar i.v.m. de aanleg van het nieuwe Winschoterdiep afgebroken. De bouwmaterialen zijn deels hergebruikt om het huis weer op te bouwen aan de Willem Bergstraat. Ook ziet u hier de pas gebouwde directiewoningen van W.A. Scholten strokartonfabriek aan de Aletta Jacobsstraat.

Buurtvereniging Prinses Margrietpark opgericht

Op 5 september 1951 is de officiële naam “Buurt- en Speeltuinenvereniging Prinses Margrietpark” Koninklijk goedgekeurd. Het clubhuis, door leden van de buurtvereniging zelf gebouwd, wordt op 31 maart 1962 geopend door burgemeester G. Boekhoven jr. Men heeft voor het clubhuis het symbool en de naam “’t Spinneweb” gekozen. Hiermee wil men de jeugd vasthouden en niet loslaten. Het gebouw bestaat uit een zaal van 12 x 6 meter, een keuken, hal/garderobe en heren- en damestoiletten. In een krantenartikel wordt dan al gesproken over 570 jeugdigen. Voor hen maken leden van de vereniging in de avonduren en in hun vrije tijd de draaimolens, schommels, wippen, klimrekken enz. Veel inwoners van de buurt werken namelijk op de scheepswerven en konden daar faciliteiten krijgen voor het maken van deze attributen. Ze waren dermate degelijk geconstrueerd en gelast dat meerdere generaties Margrietparkers er plezier aan beleefden. Zo kon het gebeuren dat opa met kleinkinderen op dezelfde draaimolen zat als waarop hijzelf als jeugdige speelde. Helaas maakten (veiligheids)voorschriften m.b.t. speeltuininrichtingen hieraan een einde. De door vrijwilligers gelaste attributen waren van stevig ijzer, maar niet altijd even veilig. Althans volgens latere inzichten. Maar, er wordt van alles georganiseerd in speeltuin “Margrietuin” en het clubhuis “’t Spinneweb”. Zoals een kaartclub voor heren en dames, een sjoelclub voor de dames, een handwerkclub voor de meisjes en een hobbyclub voor de jongens. Ook is er een voetbalclub, een korfbaltwaalfstal, een wandelclub en een hengelclub waarvoor tevens wedstrijden worden georganiseerd. In dit verband mag zeker de naam van twee zeer actieve bestuursleden niet onvermeld blijven: de heren E. Meijer en N. Mulder.

Een hoogtepunt is de jaarlijkse feestavond in het Parkhotel met toneel en dansen na. In april is er elk jaar een tuinfeest met lunapark, kermisattracties en dansen. Hieraan komt in 1976 (na 24 jaar) een einde. De gemeente wil dan het aantal kermissen drastisch verminderen.

Ook werd er gekampeerd. Leden van de vereniging brachten met elkaar weekends door in kampeerboerderijen in Gasselte en Roden.

In februari 1963 kwam het idee om de speeltuin ook als ijsbaan te gebruiken. Datzelfde jaar nog werd dit plan gerealiseerd en werden er ook al wedstrijden gehouden.

Andere activiteiten waren: op zaterdagmiddag een ruilbeurs voor de jongeren, filmdagen, lampionnenkeuringen voor Sint Maarten, poppenkastvoorstellingen en kinderspelen op vader Klarendag. Ook werd er op de zaterdagavond 1 maal in de 2 weken een beatavond voor 14-17 jarigen georganiseerd, door de broers Van der Laan. Om de kas te spekken werd er oud papier opgehaald en werden er rommelmarkten en bazaars gehouden.

De recente geschiedenis (de reconstructie)

In de jaren '90 van de vorige eeuw kondigden veel gemeentebesturen in ons land aan de na oorlogse woningen te willen slopen. Direct na de Tweede Wereldoorlog kende ons land een "babyboom". Dat wil zeggen dat veel jonge stellen a.g.v. de oorlog hadden gewacht met trouwen en het krijgen van kinderen. Toen de oorlog was afgelopen haalden velen de schade in en ontstond er een geboortegolf ("babyboom"). Voor de jonge gezinnen werden toen in sneltreinvaart woningen gerealiseerd. Maar in de jaren '90 besluiten woningcorporaties en gemeentebesturen dat deze woningen heden ten dagen niet meer aan de moderne eisen (isolatie, dubbele beglazing, centrale verwarming, grotere en ruimere kamers enz.) voldoen en willen overgaan tot sloop.

In veel van dergelijke woonwijken wordt genuanceerd over deze sloopplannen gedacht. Enerzijds willen bewoners graag in hun vertrouwde omgeving blijven wonen en ervaren zij de huizen als "groot genoeg". Veelal betreft het de oorspronkelijke bewoners die trouwden, de woning betrokken, kinderen kregen en vervolgens als "opa" en "oma" in het huis achterbleven waar aanvankelijk het hele gezin woonde, maar waar nu slechts een enkele keer nog een kleinkind blijft slapen. Anderzijds wil men ook wel graag in energiearme, dus voordeliger, mooie moderne woonwijken wonen. Ook in het Margrietpark waren de meningen verdeeld. Onduidelijk bleef ook geruime tijd of iedereen na sloop en renovatie van de wijk terug wilde en/of kon komen als gevolg van de hogere huren.

De reconstructie had letterlijk en figuurlijk "heel wat voeten in de aarde". Velen vertrokken, sommigen kwamen terug, maar de "sociale cohesie" was lange tijd zoek. De sfeer, de woningen, de infrastructuur en groenvoorzieningen waren ingrijpend veranderd. Door het vertrek van de "oude bekenden" en de komst van nieuwe bewoners verminderde het saamhorigheidsgevoel.

Even de reconstructie in chronologische volgorde:

- In 1996 wordt het stedenbouwkundigplan vastgesteld door de gemeente
- In 1998 worden de plannen gepresenteerd, waarbij veel weerstand onder de bevolking duidelijk werd (waaraan door SBS 6 op de landelijke tv aandacht werd besteed)
- In 2000 wordt gestart met de sloop en de nieuwbouw (eerst omgeving Klaproosstraat voor 50%, Irisstraat 100%, Goudsbloemstraat 50% en een gedeelte van de Narcissenstraat)

Anno 2010 is er veel veranderd in het Margrietpark. Er is gewerkt aan wijkvernieuwing met woningrenovatie maar ook is er gesloopt en kwam er vervangende nieuwbouw. Woningen aan de Klaproosstraat, Narcissenstraat en de gehele Irisstraat zijn inmiddels afgebroken. En aan de Irisstraat, daar waar vroeger de speeltuin was met het clubhuis “’t Spinneweb”, staat nu een gebouw voor senioren, “de Irisboog”.

De speeltuin werd verplaatst naar de burgemeester Jonkerstraat. Het oude clubgebouw werd gesloopt. En dit nieuwe onderkomen waar wij momenteel verblijven werd op 4 juli 2003 officieel geopend met een geslaagd buurtfeest.

Gelukkig worden hier nog steeds allerlei activiteiten georganiseerd zoals: kaarten, sjoelen, darten, biljarten, werelddans en gymnastiek. Ook worden er op woensdag koffieochtenden en themaochtenden georganiseerd in het “seniorencafé”.

Vanochtend waren wij hier met veel plezier te gast om u te informeren over de geschiedenis van deze wijk. We hopen dat u er van heeft genoten en wensen u tenslotte nog veel plezier bij de diavertoning (eveneens over de ontstaansgeschiedenis van het Prinses Margrietpark) die hierna volgt. Dank u wel.

Bronnen:

- Gemeentearchief H-S, archief van de gemeente Sappemeer, 1930-1949 (nr. 235, stukken betreffende vaststelling en de aanleg uitbreidingsplan Noordzijde 1931-1951).
- Beeldbank Hoogezand-Sappemeer.
- Rond veenborg en hooghout, kleine historie van Hoogezand en Sappemeer, J.J. Smedes.
- Oud Hoogezand en Sappemeer in woord en beeld, Leonard Smid.
- Hoogezand en Sappemeer in de voorbije eeuw, drs. K.J. Vos.
- Groninger Welvaart (internetsite).

Met dank aan de medewerkers van het gemeentearchief: de heren Koos de Vries, Teade Smedes en Manfred Ahlte.

De dagboeken van Foeke Wigles Gorter

Bert Dop

In 1788 besloot de doopsgezinde gemeente van de Groninger Oude Vlamingen in Sappemeer een betaalde leraar (predikant) aan te stellen. Tot dan had de gemeente gewerkt met onbezoldigde leraren, zogenaamde liefdepredikers. Een jaar later werd de toen 33-jarige Foeke Wigles Gorter, op dat moment werkzaam als leraar bij de doopsgezinde gemeente van Bovenknijpe, beroepen. Gorter kwam op 18 februari 1790 samen met zijn vrouw en zijn zoontje aan in Sappemeer, waar zij een pastorie aan de Borgercompagniestraat betrokken. Tot aan zijn overlijden in mei 1836 zou hij hier leraar blijven.

Bijna al die tijd hield Gorter een dagboek bij. Helaas zijn enkele dagboekgedeelten (de periode van 1790, vanaf zijn komst in Sappemeer, tot eind 1804 en de periode van augustus 1807 tot 1811) verloren gegaan, maar wat bewaard is gebleven, in totaal vijf delen, geeft ons een rijke schat aan informatie. Gorter schreef over allerlei gebeurtenissen en wederwaardigheden in zijn eigen doopsgezinde gemeente, maar ook over wat er gebeurde in de lokale samenleving van Sappemeer en Hoogezand, over nationale en internationale ontwikkelingen, maar ook over het leven van alledag. Hij schreef over het huiselijk leven, over zijn gezin en dat van zijn in Sappemeer geboren dochter Janneke, over het weer, over zijn werk in de moestuin, over de prijzen van landbouwgewassen en vlees. Hij ging in op zijn activiteiten voor de plaatselijke afdeling (departement) van de “Maatschappij tot Nut van ’t Algemeen”, op preekbeurten elders in de provincie en zijn reizen daarheen en op de reizen naar Friesland, waar hij familie en vrienden bezocht. We lezen over de Belgische opstand in 1830 en het deelnemen van leden van de plaatselijke schutterij aan de Tiendaagse Veldtocht. Uitvoerig schreef Gorter over de bevrijding van Sappemeer van de Fransen in 1813, maar ook over hoe de Afscheiding van Hendrik de Cock en de zijnen in 1834 hier uitwerkte. Tot november 1835, ruim een half jaar vóór zijn overlijden, hield hij zijn dagboek bij.

Gorter was leraar in Sappemeer in een hectische tijd. Toen hij hier begon, was de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in haar nadagen. Hij maakte achtereenvolgens de komst van de Bataafse Republiek en van het Koninkrijk Holland, de inlijving bij Frankrijk en tenslotte de komst van het Koninkrijk der Nederlanden mee.

Overhandiging boek door burg. mevr. Yvonne v. Mastrigt

Voor doopsgezinden bracht met name de komst van de Bataafse Republiek een grote verandering met zich mee: zij werden niet langer achtergesteld bij de aanhangers van de heersende gereformeerde (hervormde) religie, ook doopsgezinden mochten openbare functies vervullen. Deze verandering werkte tevens door op het lokale niveau. Doopsgezinden zouden in Sappemeer – waar in Gorters tijd zo'n 20% van de bevolking deze religie aanhing – en in Hoogezand – waar ruim 10% van de bevolking doopsgezind was – in het openbare leven een belangrijke plaats gaan innemen, o.a. als maire, schout en assessor (wethouder).

Foeke Wigles Gorter, geboren in Heerenveen als zoon van een grutter, kreeg zijn opleiding van de doopsgezinde leraar in zijn geboorteplaats, iets dat onder doopsgezinden in die tijd veel meer voorkwam. In 1790 ging hij in Sappemeer aan het werk. Nog datzelfde jaar werd hij commissaris bij de “Societeit van de Groninger Oude Vlamingen”, een functie die hij tot de opheffing van de sociëteit in 1815 zou vervullen. Als commissaris oefende hij toezicht uit en gaf hij ondersteuning aan een aantal doopsgezinde gemeenten die tot diezelfde richting behoorden in Oost-Groningen en Oost-Friesland.

Van zijn hand is een aantal publicaties bekend. Zo schreef hij in 1791 een catechisatieboekje en in 1818 nog eens zo'n werkje. Wanneer we beide boekjes met elkaar vergelijken, zien we dat in de godsdienstige opvattingen van Gorter en de zijnen duidelijke wijzigingen zijn opgetreden. Het laatste boekje geeft – geheel in de geest die toen in het algemeen onder hervormden, lutheranen en doopsgezinden heerste – uitdrukking aan een algemeen protestants christendom, zij het met enkele doopsgezinde kenmerken, zoals de volwasenendoop. Uit een boekje van Gorter uit 1793 blijkt, dat hij toen ook al onder de indruk was van het aan de Verlichting ontleende vooruitgangsgeloof, zoals dat in het werk van de “Maatschappij tot Nut van 't Algemeen” tot uiting kwam. Dit vooruitgangsgeloof ging ervan uit, dat de mens die van nature goed is, steeds zoekt naar goede oplossingen en deze, als ze hem worden aangereikt, met beide handen aangrijpt. Door o.a. verbetering van het volksonderwijs en de verspreiding van goedkope literatuur probeerde het Nut hieraan inhoud te geven. Uit ditzelfde boekje komt naar voren dat Gorters religieuze opvattingen, ja zijn totale levenshouding, gekenmerkt wordt door een combinatie van oprechte vroomheid en nuchtere redenering, door “ernstige Godsvrucht [die] met gezond verstand gepaard gaat”.

In de jaren 1792 en 1793 werd Gorters gemeente uitgebreid door de toetreding van de leden van de gemeenten van de Oude en de Nieuwe Zwitsers, twee gemeenten die zonder leraar waren komen te zitten en die voor een groot deel bestonden uit nakomelingen van in 1711 en volgende jaren naar Hoogezand en Sappemeer uitgeweken doperse vluchtelingen uit Zwitserland en de Palts. Daarmee werd de doopsgezinde gemeente uitgebreid van ruim 200 tot ongeveer 250 leden. Er ontstond zo een grote en heel gevarieerd samengestelde gemeente.

In 1801 werd “het Departement Sapmeer en omliggende Dorpen, behoorende tot de Bataafsche Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen” opgericht. Gorter trad in maart 1805 toe als lid. Gedurende acht jaar was hij er actief. Hij hield lezingen en vertegenwoordigde tweemaal het departement Sappemeer op de algemene ledenvergadering in Amsterdam.

Aan het eind van de Franse tijd begon de belangstelling voor de activiteiten van het Nut te verflauwen. Gorter beëindigde in 1813 zijn lidmaatschap en in 1816 werd het departement wegens gebrek aan leden opgeheven.

Toen Gorter ruim dertig jaar werkzaam was in Sappemeer, begon er vanuit zijn gemeente toch wel kritiek te komen op zijn functioneren. Met name zijn manier van preken en van catechiseren werd als verouderd ervaren. Het kerkbezoek en de aanmeldingen voor de catechisatie liepen terug. Dat baarde de kerkenraad grote zorgen. De raad klopte daarom aan bij de “Algemeene Doopsgezinde Sociëteit” in Amsterdam, die ook de zorg had over de doopsgezinde kweekschool, en vroeg om het beschikbaar stellen van een tweede leraar naast Gorter. Die tweede leraar kwam er in 1824 in de persoon van Pieter Feenstra. De samenwerking tussen de beide leraren verliep zeer stroef. Gorter ging in zijn dagboek, waar hij uiteraard alleen zijn kant van het verhaal vertelde, uitvoerig in op die moeizame samenwerking. In 1830 hield Feenstra het voor gezien en vertrok hij naar Leer, om in 1837 trouwens weer terug te komen als Gorters opvolger.

Gorters laatste levensjaren waren niet gemakkelijk. Hij probeerde, plichtsgetrouw als hij was, zijn werk in de gemeente zoveel mogelijk voort te zetten. De samenwerking met de kerkenraad ging niet van een leien dakje, maar ook lichamelijke ongemakken verhinderden hem steeds vaker om te preken, catechisatie te geven en huisbezoeken af te leggen. Op 8 mei 1836 overleed hij, 80 jaar oud.

Door mij is een selectie gemaakt uit de dagboeken van Gorter. Die selectie heb ik voorzien van vele verklarende voetnoten. In een uitvoerige inleiding heb ik Gorters leven en werken en de historische achtergronden beschreven. Vooral voor degenen die geïnteresseerd zijn in de dagboeken vanuit een oogpunt van lokale geschiedschrijving, heb ik de uitgave voorzien van een uitvoerig persoonsnamenregister.

Deze uitgave van een selectie uit de dagboeken van Gorter is mogelijk gemaakt door de financiële bijdragen van de gemeente Hoogezand-Sappemeer, enkele fondsen en particuliere gevers. Op een bijeenkomst van de Doopsgezinde Historische Kring op 24 april 2010 in de doopsgezinde kerk in Sappemeer heeft prof. dr. Piet Visser, hoogleraar geschiedenis van het doperdom en aanverwante stromingen aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, het eerste exemplaar van het boek aangeboden aan de burgemeester van Hoogezand-Sappemeer, mevrouw Yvonne van Maastricht.

De dagboeken van Foeke Wigles Gorter geven niet alleen inzicht in het reilen en zeilen van een grote doopsgezinde gemeente op het Groninger platteland, maar ook in Gorters functioneren in de lokale samenleving. Allerlei gebeurtenissen worden beschouwd door de bril van een tijdgenoot. Met deze uitgave hoop ik dan ook een wezenlijke bijdrage aan de lokale geschiedschrijving van Hoogezand en Sappemeer te hebben geleverd.

Ernstige godsvrucht en gezond verstand. Een selectie uit de dagboeken van Foeke Wigles Gorter (1756-1836), leraar van de doopsgezinden in Sappemeer. Samengesteld, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Bert Dop. Uitgeverij Verloren, Hilversum, serie Manuscripta Mennonitica deel V. 408 blz. € 37. ISBN 978-90-8704-149-6.

gekomen, en voor
het meerendeel mij
Zelf wedervaaren
gedurende den
Loop van in de tien
Jaaren. — Nu voor
meemen is om weder
een ^{ander} aan te vangen,
het geen dan ten min-
sten vooreerst zal
moeten bevatten mijn
wedervaaren, te Zep-
permeer in Gronen-
gerland, waar ik
mij thans met mijn
Thuisgezin bestaande
uit mijn Vrouw en
een Doentje en mij
Zelf bevind.

Foeke Wigles
Gorter.

KOOS KERSTHOLT

door Melle Vos

Sinds vele jaren ben ik in het bezit van het boekje “Mooi Volk” uit 1992 waarin humoristische verhaaltjes uit de Groninger Veenkoloniën (en dan vooral de huidige gemeente Hoogezand-Sappemeer) zijn opgenomen. Verhaaltjes die ooit in de vijftiger jaren van de vorige eeuw voor de Regionale Omroep zijn verteld door Koos Kerstholt en een tiental jaren na zijn dood alsnog zijn vastgelegd. Het lijkt de redactie leuk om in de komende nummers van Pluustergoud steeds enkele van deze verhaaltjes op te nemen, vooral omdat die zich voor het overgrote deel afspelen in Foxhol, Martenshoek en Hoogezand.

Eerst dient echter de vraag te worden beantwoord: **Wie was Koos Kerstholt?**

Hij werd op 13 maart 1901 geboren in Foxham als zoon van de katholieke timmerman Harmann Johannes Kerstholt en Margaretha Catharina Niestern. Harmann Kerstholt verdiende zijn brood als meesterknecht op een sloopstimmerwerf. Daarnaast had zijn moeder al vanaf haar trouwdag een “schietwinkeltje”, een kruidenierswinkeltje waar van alles te koop is.

Later was Harmann Kerstholt aannemer. Voor zichzelf bouwde hij in 1909 een bruin café met een concertzaal op de hoek van de Zwarteweg en het spoor in Hoogezand. Het is het pand waar nu de coffeeshop A7 is gevestigd (thans hoek Kerkstraat/Parallelweg).

Het établissement heette in die tijd “Café Juliana”, naar de prinses die in het bouwjaar was geboren. Door de nabij gelegen marechausseekazerne was vader Kerstholt van klandizie verzekerd, terwijl hij tevens gemakkelijk de hand kon lichten met de sluitingstijden.

In 1914 (Koos was toen dertien jaar oud) verhuisde het gezin naar Groningen, waar het op de Vismarkt 50/50a, (op de plek vlak bij het Koude Gat waar nu Cantina Mexicana zit) een hotelcafé-restaurant en pension begon.

Ruim twintig jaar later werd vader Harmann Johannes Kerstholt op Schiermonnikoog vermoord en nam Koos de onderneming over.

Restaurant “Bij Koos Kerstholt” werd vervolgens een begrip in de stad en wijde omtrek.

De oudere lezers zullen zich dit ongetwijfeld nog kunnen herinneren.

Wat erg voor Kerstholt pleit is dat hij als enige caféhouder in de stad pertinent geweigerd heeft het bord “verboden voor joden” op te hangen. Ondanks verhoren door en dreigingen van de SD, gevestigd in het Scholtenshuis aan de Grote Markt, bleef Koos bij dit standpunt. “Bij Koos Kerstholt” brandde in 1970 tot de grond toe af. De laatste jaren van zijn leven kampte Kerstholt met de gevolgen van een hersenbloeding.

Hij overleed in Haren op 28 februari 1975, maar behoorde aan het einde van de 20^e eeuw nog tot twintig genomineerden voor de titel “Stadler van de eeuw”.

Die nominatie had hij beslist niet alleen aan zijn horecaverleden te danken.

Koos was namelijk ook toneelspeler, toneelregisseur, operettezanger en humoristische verhalenverteller voor de RON, zoals onze regionale omroep toen heette. Bovendien schreef

hij stukjes voor het Noorden in Woord en beeld, onder de titels “Diederiks Dieverdoatsies” en “Akkenailmiemeroaties”.

Zijn toneelroeping kwam al in Foxham naar voren, zoals Koos in Mooi Volk laat optekenen “bij het stormachtige succes van een rederijkersvoorstelling (...) waar je de haren te berge rezen”. Koos Kerstholt debuteerde in 1923 in de Groninger Stadsschouwburg in een Groningstalig stuk, en maakte later ook in de Grunneger Sproak furore.

Als acteur was hij al even ideeënrijk als veelzijdig: hij verwekte minutenlang lachorkanen zonder één woord tekst; in ernstige rollen kon hij soms ingetogen, soms uitbundig zijn gehoor boeien. Acteurs vonden dan ook vanzelf de weg naar “Bij Koos Kerstholt”.

Een nazit daar hoorde voor optredenden in de Stadsschouwburg er zonder meer bij: Ida Wasserman, Joris Diels, Toon Hermans, Paul Steenbergen, Myra Ward, Seth Gaaikema, de gebroeders Lutz en vele, vele anderen waren vaste klanten.

Zijn restaurant was en bleef echter hoofdzaak en ook hier kon hij zijn invallen kwijt: het dorre horecaproza van de menukaarten werd vervangen door een taal die alleen Koos kon schrijven. De Franse namen van de gerechten werden door Koos van hun luister ontdaan: Filets de Sole Véronique (slim sjiem soort bukkens), Filtes de Boeuf Dubarry (versierde zoeglappen), Jardinière (toentjederij) en Pommes Duchesse (eerpelvöddeltjes mit stip), om maar een paar voorbeelden te noemen.

Bij zijn 25-jarig jubileum in 1948 als toneelspeler trad een comité van huldiging op, waarvan burgemeester Cort van der Linden, de “paus van het Nederlandse toneel” Albert van Dalsum, de schrijver J.B. Charles, oftewel Leidse hoogleraar Prof. Mr. Willem H. Nagel – Groninger van geboorte –, en anderen deel uitmaakten.

In 1947 werd de speelfilm “verzet” gemaakt door de cineast Menno Mennes. Het werd een geluidsfilm met aan het eind het gezongen gedicht van Jan Campert “De achttien doden”. Koos Kerstholt speelde de hoofdrol in deze film. De film gaat over het verzet in de provincie Groningen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Centraal staat een fictieve verzetsgroep rond oom Rudolf, de rol die door Koos werd gespeeld. De verzetsdaden die in de film door deze groep worden gepleegd, zijn gebaseerd op werkelijke gebeurtenissen.

Zo volgt de film de verzetsgroep bij de overval op drukkerij Hoitsema, de grootste bonnenkraak in Nederland, de bevrijding van de verzetsstrijders Bob Houwen en Theo Westen uit het huis van bewaring in Groningen, de overval op het gemeentehuis van Haren waarbij het bevolkingsregister in brand werd gestoken en blanco persoonsbewijzen werden buit gemaakt, een liquidatie van een collaborateur in de stad en een wapendropping.

MOOI VOLK

Alvorens de eerste verhaaltjes zelf op te nemen, nemen we integraal de inleiding van Mooi Volk over omdat daarin zo helder en duidelijk staat omschreven waarom Koos Kerstholt vond dat hij van de figuren uit zijn jeugd moest berichten. Hij parodieerde een soort betogend, hoogdravend Nederlands, mengde dat met Gronings en soms met een taal, die Groningers gebruiken als zij denken dat zij Nederlands spreken en dat in vaak eindeloze zinnen. Let wel dat hij dit schreef eind 50-er begin 60-er jaren van de 20^e eeuw.

'n ZWIERIGER SLAG

Ik heb lang gearzeld of ik het wagen kon te trachten u, in alle bescheidenheid, op z'n minst te doen glimlachen om enige specifiek-veenkoloniale, "originele" humor uit een opmerkelijk weinig beschreven, en toch in wezen zo interessante streek der provincie Groningen, nl. de gemeente Hoogezand-Sappemeer. In 't bijzonder doel ik dan op de gedeelten: Foxhol, Foxham, Maartenshoek en Hoogezand-Sappemeer zelf, "woar t Winschoterdaip zok n weg langes boant".

Het is een ander landschap, maar ook een "aander slag volk" dat daar, in deze goeddeels op industrie ingestelde buurtschap, leeft en werkt. Anders dan wij kennen uit de zozeer van "dege degelkhaid" doortrokken karakters uit de literatuur van Jan Boer, de Blécourt, Sien Jensema en vele knappe anderen (ik laat de Knoalster Geert Teis er vanzelfsprekend buiten).

Het is wellicht de bodem, de zware Groninger, Fivel- en Hunsingoër klei, waaronder de prachtige figuren, de geesteskinderen van al deze "schrievers", zijn geboetseerd. *Ze staan er. Onwrikbaar, Echte Grunnegers.*

In de nijvere industriestreek langs 't Winschoterdaip (trouwens in al de voormalige veenkoloniën dezer provincie) treft men m.i. een duidelijk ander mensenslag aan: wat minder zwaartillend, wat luchthartiger misschien, met wat minder rimpels in de koppen, niet afkerig van een kwikje, een strikje en een "klökje". Op de keper beschouwd zou ik ze bijkans antipoden durven noemen van het klassieke, stugge, stoere Groninger oertype der kleibewoners, en toch evengoed: rasechte Groningers, met de anderen "onder ain dak". En over deze, wat meer temperamentvolle Groningers, over de vrijbuiters ervan aan de boorden van 't Winschoterdaip, wil ik het graag hebben.

Toch aarzel ik, omdat de humor dezer streken nu eenmaal wat directer, wat ruwer en rauwer, wat wreder is.

EEN ANDERE ROMANTIEK

Mijn prille jeugdijaren heb ik doorgebracht in deze bitter weinig "romantische" omgeving. (ik ruik nog de stank van het vaak met dik schuim bedekte Winschoterdaip in de buurt van de aardappelmeelfabriek).

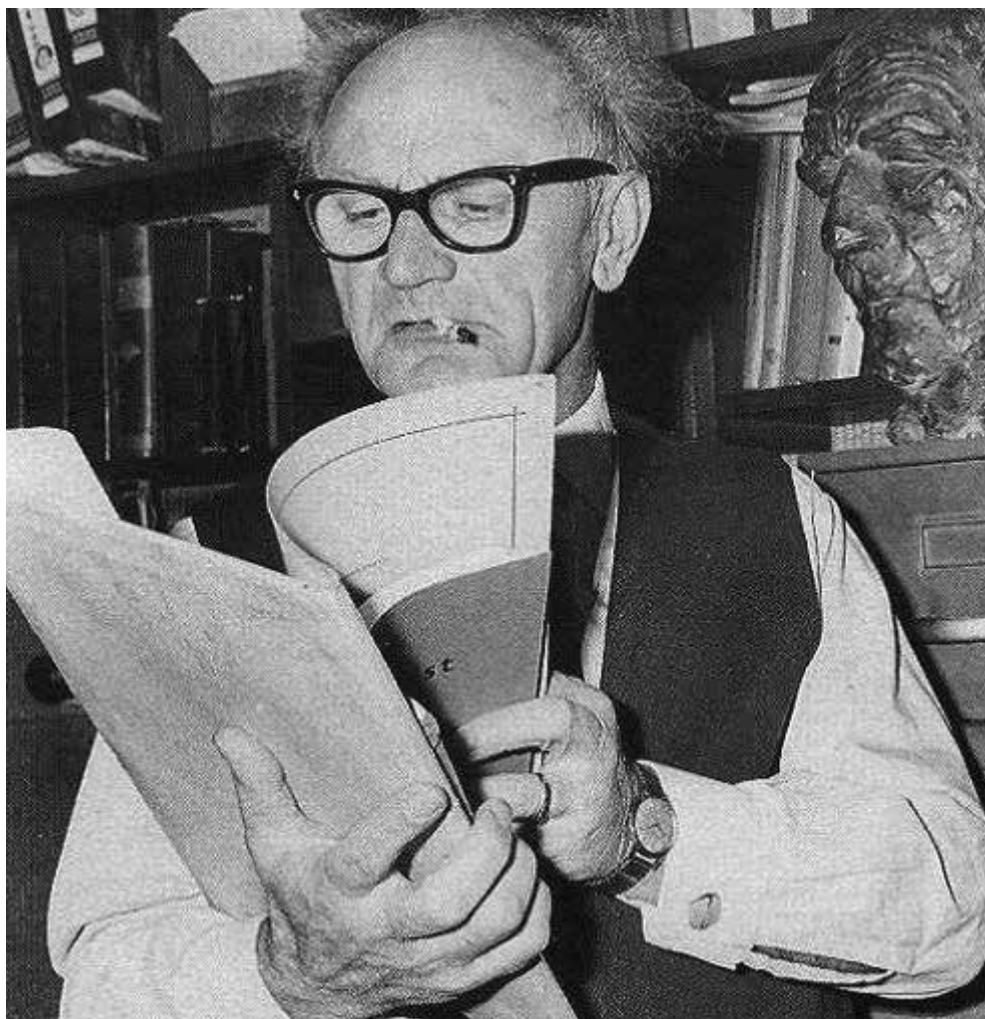
Och, het is geen verwijt aan mijn oueivaar, maar reeds als opgroeiende knaap koesterde ik in 't geniep de vurige behoefte in een ander, in een idyllisch-romantisch miniatuurdorp geboren en dus getogen te mogen zijn. U voelt het wel: zoiets waaraan je later op menige vredige avond zou kunnen terugdenken.

De romantiek van mijn geboortestreek bestond echter voornamelijk uit de talrijke kleine en grotere scheepswerven, voorheen hout, nu ijzer.

Behalve de fikse scheepstimmerlui en -bouwers (voelden die misschien door hun producten, die ook onze jongensfantasie hevig opwekten, een onbewust contact met verre

vreemde streken en berustte daarop hun vrijbuiternatuur?), trof men er het ietwat zigeunerachtig aandoende “ras” der nu uitgestorven, blijmoedig, zingende “scheepsjoagers”. Ik herinner mij deze plaatselijke ruwe ridders-zonder-vrees-of-blaam, hoog gezeten op hun meestal mager en altijd donderbruin ros, levendig. Niet alleen vanwege hun spreekwoordelijke dorst, maar ook en vooral door hun nog immer voortlevende kostelijke zin voor humor. Een koperen gildeplaat sierde dan ook hun trotse borst.

Tot scheepswerven en scheepsjagers zal ik mij dus bepalen en daardoor speelt de borrel, ofwel zuiverder “het klökje”, een grote rol in mijn vertellingen. Hoewel (laat ons dat, om misverstanden te voorkomen, onmiddellijk en definitief vaststellen), het alcoholgebruik aldaar nu volkomen gelijkwaardig is aan dat in andere landsdelen, is er toch een tijd geweest, dat een Schiedamse afvaardiging ’s kwam kijken “of men het beroemde vaderlandse vocht daar misschien gebruikte om de straten te schrobben”. Dat is allemaal zo’n 50 jaar geleden. In die dagen leefden “echt en historisch” mijn hier volgende figuren, vermoedelijk de moeite van het wat dichterbij bekijken waard.

Het ontstaan van de gemeente Hoogezand-Sappemeer en de kerkelijke Nederlands Hervormde gemeenten

H.J. Ham

Hieronder treft u aan het tweede deel van het artikel van de heer H.J. Ham te Hoogezand met bovenstaande titel. Het eerste deel is gepubliceerd in Pluustergoud nr. 30 van december 2009.

Het Armenhuis

De armenzorg was oorspronkelijk een christelijke plicht; de zogenaamde goede werken. Hierdoor kwam ook na de Reformatie de armenzorg toe aan de hervormde gemeenten, voornamelijk uitgevoerd door de diaconieën (zie foto van het Diaconiehuis, dat was gelegen aan de Kerkstraat in Hoogezand). Dit gebouw werd in het jaar 1915 verkocht aan Harm Groeneveld; gedeeltelijk afgebroken, terwijl het achterste deel in gebruik werd genomen als garagebedrijf. Dit deel was voorheen het armenhuis. Aan de armen werd brood, turf, kleding en enig handgeld uitgedeeld. De kerk had ook de zorg voor niet-hervormde armen. In de loop van de 17^e, begin 18^e eeuw ging deze zorg over naar andere kerkgenootschappen, toen deze het recht verkregen tot het bouwen van eigen kerken. Bij begrafenissen werd gewoonlijk gecollecteerd voor de armen. Het achterste deel van het Diaconiehuis bestaat nog steeds; het is te herkennen aan de karakteristieke kerkramen.

In de kerk waren vrouwen- en mannenbanken, die bij de restauratie van 1980 uit de kerk zijn verwijderd. De mannenbanken waren smaller (om ze uit de slaap te houden) dan de vrouwenbanken.

Ook was er een onderscheid tussen de banken van de meer gegoede burgers (zware eiken banken) en voor het gewone volk (vurenhouten banken).

De eiken banken werden aangeduid als Reindersbank, Benesbank, Bank van de familie Boon, enz. Eén bankje, het zogenaamde Miedema-bankje bestaat nog, in de hoek links naast de preekstoel. De familiebanken waren met eeuwigdurende pacht aan de families verhuurd. Inmiddels zijn alle stoelen en zitplaatsen in de kerk vrij.

Het Orgel

In 1826 is een poging ondernomen tot het bouwen van een orgel in de kerk; de al gegeven opdracht werd echter geannuleerd. Eerst in het jaar 1888 werd het orgel gebouwd door de firma Kruse te Leeuwarden.

Voordien werd het zingen begeleid door een voorzanger, laatstelijk door de heer J. Douwes, hoofd van de school in Hoogezand. Het geheel van registers van het orgel werd in 1936 vernieuwd door de firma J. Koff en Zoon te Utrecht.

De preekstoel

De mooie preekstoel dateert uit het begin van de 18^e eeuw; op de voet staan vermeld: Anno 1726. Het randschrift luidt: “Met dezen preekstoel vereerden hier de kerk TRIP, BUTLER, DUIRSEMA. Gods zegen kroon het werk. Ps. XCIII. Ingezegent door F. Buning, Predikant op ’t HogeZant” In het middengedeelte zijn de namen en familiewapens van respectievelijk Butler op Overwater, Trip op Vredenburg en Duirsema op Stadtwijk verwerkt. (zie ook foto’s volgende blad).De beeldhouwde wapens werden in de Franse tijd van de preekstoel verwijderd.

De heer de Boer heeft veel onderzoek gedaan naar de afbeelding van het wapen van Duirsema, echter zonder resultaat. In het jaar 2000 is bij een Groninger antiquair een oud saluutkanon opgedoken, waarop het wapen van Duirsema staat afgebeeld, met de naam van de eerste eigenaar, J. Duirsema.

Met financiële hulp van de vereniging “Stad en Lande” zijn de wapens van de borgheren in het jaar 1989 weer op de preekstoel aangebracht. Het wapen van Duirsema is na het opduiken van het kanonnetje in 2004 gecompleteerd. Het bestaat uit een boom met een opspringend hert en drie klaverbladen. Een deskundige op het gebied van heraldiek heeft hierbij geadviseerd over de juiste kleuren van het wapen.

Volgens bepaalde bronnen was William Butler geboren in Schotland uit een adellijke familie. Hij trad in dienst van de West-Indische Compagnie; hij handelde in goud en slaven. De winst op één slaaf bedroeg ongeveer 500 gulden. Hij moest uitwijken uit Amsterdam wegens een conflict met de overheid.

Glas in lood

Door de zorgen van Ds. Oldeman werd op 15 januari 1939 het prachtige gedenkraam, aan de zuidkant van de kerk, aangebracht. Het raam is ontworpen door de heer Huib de Ru te Haarlem en geschonken door de gemeenteleden, ter gelegenheid van het 40-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina in 1938. Het inschrift luidt: “Geestelijke vrijheid, vrede en geloof”. Hiervoor zijn 3 symbolische figuren afgebeeld:

- Een knielende jongeman als symbool van een zoekende mens naar geestelijke vrijheid.
- De jonge vrouw met korenaar als symbool van het leven en de duiven als symbool van de vrede.
- De volwassen oudere man met een hand wijzend omhoog naar God als symbool voor het geloof en de hoop.
- De boerderij op de achtergrond symboliseert het Groninger landschap.

De Restauratie 1980/1981

De restauratie is een ingrijpende en kostbare operatie geweest, waaraan vele vrijwilligers hebben meegewerkt. De restauratie van kerk en pastorie stond onder leiding van de architect J.J. Smith te Appingedam.

De volgende werkzaamheden hebben plaatsgevonden:

- a. Reparatie van het gehele dak met vernieuwing van de pannen en herstel van de dakgoten
- b. Reparatie van het voegwerk
- c. Binnenschilderen
- d. Vernieuwing vloer
- e. Reparatie banken en stoelen
- f. Verwarming
- g. Wijziging orgel
- h. Aanschaf van twee grote lichtkronen
- i. Onderhoud kosterwoning
- j. Schilderen Vonkgebouw
- k. Tuin opgeknapt
- l. De kaarsenkronen langs de wanden aangebracht; deze zijn afkomstig van de vroegere kroonluchter.

Totale kosten bedroegen ongeveer 100.000 gulden.

De Predikanten

In het gedenkboek van Hoogezand-Sappemeer 1628-1928 staat het volgende verhaal: "Het "hooren" van een te beroepen predikant had in de 19e eeuw een bijzondere bekroring voor menig gemeentelid. En toch bracht het bezoeken van een dominee op grote afstand aardige moeilijkheden mee. Zo vertelt de schrijver in het gedenkboek, de heer Joh. Klasens, over een reis met twee rijtuigen, beladen met "Hoorders" en elk bespannen met twee paarden, die een week na tijd nog stijf waren van de ontberingen van een lange rit van hier naar het verre Emmen.

Daar hadden zij een dienst van Ds. Roessingh bezocht. Afspraak was, dat wie het eerst een bepaalde duiker in de weg passeerde, daar een witte krijtstreep op de weg zal achterlaten, ten teken voor de andere wagen, dat men niet meer hoefde te wachten en kon doorrijden.... En zo ging het de lange donkere weg verder, het onbekende heideland tegemoet. En dan is de keuze ook nog niet op deze predikant gevallen!

**Lijst van predikanten die in de Nederlands Hervormde Kerk hebben gediend
(niet geheel compleet):**

1668 – 1705	Henricus Bijler
1705 – 1715	Johannes Carolinus
1716 – 1722	Johannes Huchting
1723 – 1729	Franciscus Buning (deze dominee heeft de nieuwe preekstoel in 1726 ingewijd)
1730 – 1749	J.F. van Oostbroek
1750 – 1757	J. Niewold
1758 – 1760	J. Moerkramer
1811 – 1822	H. Corstius
1822 – 1847	D. Stuivinga
1848 – 1853	J.H. van Loon
1853 – 1866	J. Sinnige Damsté
1866 – 1972	Dhr. Conradi
1972 – 1875	T. Cannegieter
1875 – 1885	J. Reitsma
1885 – 1892	J. Hoekstra
1893 – 1896	Dr. H.W. ter Haar
1896 – 1899	J. Bleeker
1900 – 1906	J. Bruining
1906 – 1925	P.J. Franke
1926 – 1929	B.J. Aris
1929 – 1948	respect. J.L. de Wolf, G., Oldeman, H. Bender, K. Schmidt
1948 – 1951	J. van der Meiden
1952 – 1963	G.J. ten Broek
1965 – 1974	J. Verwey
1975 – 1983	Ds. Zuidam
1983 – 1986	Dhr. Zuidersma
1987 – 1993	H. Dijk
1994 – 2004	Da. W. Stam
2003 – heden	Ds. J. Wilts

Het VONK Gebouw

Het V.O.N.K.-gebouw (Voor Onze Ned. Hervormde Kerk) werd gebouwd in 1937 en grotendeels betaald door een spaarpot van de dames van de vrouwenvereniging (de V.O.N.K.-dames), die er 7 jaar voor hebben gewerkt en gespaard, onder meer door het organiseren van bazaars.

Op 16-01-1938 werd het gebouw ingewijd door Ds. Oldeman.

Het Kerkzegel

Toen de Hervormde gemeenten van Hoogezand, Sappemeer en Kropswolde met de Evangelisatievereniging “Rehoboth” de nieuwe Hervormde gemeente Hoogezand-Sappemeer-Kropswolde vormden, bleken Hoogezand en Sappemeer bijna hetzelfde kerkzegel te gebruiken. Van de gemeente Kropswolde is geen kerkzegel bekend. Het zegel van Hoogezand en Sappemeer stamt waarschijnlijk uit de periode 1920-1940.

Beide gemeenten maakten gebruik van het zegel van het Provinciaal kerkbestuur van Groningen, mogelijk ook gebruikt door landelijke organen van onze kerk. Het zegel zelf is bekend vanaf 1826. De zelfstandige hervormde gemeenten waren verplicht een kerkzegel te gebruiken, al sinds de vorige eeuw.

In 1985 werd besloten het aangepaste zegel zoals hierbij afgebeeld in gebruik te nemen. De voorstelling grijpt terug op 1 Corinthen 13: 1-13. De liefde wordt voorgesteld door de vrouw en het brandende hart. De hoop door de vrouw met het anker. Het geloof door de vrouw met het kruis, boek en beker (de beker vindt u links naast het anker). Het brandende hart staat op een zuil, het teken van standvastigheid. Op de zuil staat 1 Cor. XIV:40 (laat alles betamelijk en in goede orde geschieden). Ook in een kerkzegel als het onze is heel wat christelijke symbooltaal terug te vinden. Het is dan ook de moeite waard hier aandacht aan te schenken. Het oude kerkzegel van de Hervormde gemeente Sappemeer vindt u ook in kleur in het raam boven de ingang van de Koepelkerk.

(Uit het kerkblad van 1 maart 1986 door dhr. J. de Boer)

Diversen

In 1686 had de stad bepaald, dat predikanten en hun gezinsleden mochten worden begraven in de kerk. Hiervoor waren 4 graven gereserveerd. In 1793 werd dat recht opgeheven. In 1757 werd Ds. Niewold hier begraven en in 1760 Mevrouw Moerkramer met kind. Bij de restauratie van de kerk in 1980 werden de twee hierop betrekking hebbende grafzerken teruggevonden en zij zijn opnieuw in de kerk naast de preekstoel geplaatst.

In 1637 werd in Sappemeer een Stadsrentmeester aangesteld; een stadsontvanger van de belastingen. Met de bewoners, zowel burgers als boeren werden contracten afgesloten over het gebruik van de stadsgronden; het waren zeer gedetailleerde “Beklemd Meierrechten”. Bij overdracht of huwelijk moesten geschenken aan de stad worden betaald; dit was een bepaald percentage over het bedrag van het over te dragen pand of de grond.

De gronden waren ondeelbaar. De beklemd meierrechten in Groningen zijn een vorm van eeuwigdurende erfpacht, een zakelijk recht op een onroerend goed. In Hoogezand betrof het de grond, waarop een gebouw of woning staat en waarover jaarlijks een erfpachtcanon moet worden betaald. De Nederlands Hervormde kerk had indertijd de eigendom in

“beklemrechtelijke zin” van de stad overgenomen, voor onbepaalde tijd. Het overname-tijdstip is niet bekend.

De eigenaar van de bebouwing op deze grond, bijvoorbeeld langs de Kerkstraat, is verplicht jaarlijks op 1 januari een vaste huur aan de kerk te betalen, met brengplicht. De bedragen hiervan zijn ongewijzigd gebleven (bedragen van *f* 31,54, *f* 43,10 tot *f* 107,50). De totale opbrengst per jaar is ongeveer 250 Euro. Bij verkoop van eigendom moet een geschenk van 5% van de waarde van het gebouw worden betaald aan de kerk. Langs de Kerkstraat strekt het gebied zich uit tot nummer 235 (Nu Boekhandel Hoco) en langs de Hoofdstraat, ongeveer 50 meter in oostelijke richting.

Ik eindig met de woorden van de heer L. de Koe, waarmee ook de heer Wolthuis zijn verhaal afsloot:

Omhoog Hoogezand-Sappemeer, Uw banier,
Uw erfdeel van 't vroeger geslacht.
Zij blijv' ongeschonden, zij wappre steeds fier,
Getuigend van kloekheid en kracht.
Blijf trouw aan de leuze, gegrift in het werk
Vertrouwend gelegd in uw hand.
Blijf kloek als de vaadren, zo fier en zoo sterk;
Houdt krachtig hun werken in stand”.

Tot deze werken mogen wij ook onze kerk rekenen.

Bronnen

De Groninger archieven

Het verhaal van Groningen, door Jan de Vries

Groninger Veenkoloniën van H.J. Top

Diverse artikelen van de hand van dhr. J. de Boer

Groningse Almanak 1955, artikel Mr. G.N. Schutter

Met dank aan mevrouw N.W. de Boer, de heer T. Terbijhe, de heer Tj. Van der Ploeg en de heer J.H. Frese.

Zelfde plaats, andere foto (19)

Hoogezand Hoofdstraat ter hoogte van de Bonthuizerbrug, omstreeks 1900

Gezicht op de Hoofdstraat in westelijke richting ter hoogte van de Bonthuizerbrug, omstreeks 1900.

Geheel links op de foto het hekwerk, behorende bij de Bonthuizerbrug.

In het eerste pand van rechts was de kruidenierszaak van Hooghoudt gevestigd.

Het pand daarnaast is in 1914 afgebroken en vervangen door een riante villa.

Het derde pand van rechts is onder andere in gebruik geweest bij de Nederlandsche Middenstandsbank.

Het hoge pand op de achtergrond is het in 1903 afgebrande hotel "De Unie".

Uitgave : Smit's Boek- en Papierhandel, Hoogezand

Collectie : G.J. Stuit (11; H-052)

Hoogezand Hoofdstraat ter hoogte van de Kees de Haanstraat, anno 2008

We zien de Hoofdstraat in westelijke richting met links de ingang van de Kees de Haanstraat. De straat is vernoemd naar de tijdens de Tweede Wereldoorlog omgekomen bakkerszoon Kees de Haan.

Rechts op de foto het pand van de Trio-kringloopwinkel. Voorheen waren in dit pand de zelfbedieningszaken van C1000 (Pepping) en van Meelker, als opvolger van de kruidenierszaak Hooghoudt, gevestigd.

Daarnaast de onlangs geheel gerestaureerde villa van de heer J. Blijham, voorheen "Villa Zonneschijn". Vervolgens het lichtgekleurde kantoor van adviesbureau Nettojob (Hoofdstraat 263); voorheen was hier de ING-bank gehuisvest.

Collectie G.J. Stuit (257-25a)

Liefdeskaart na ruim 100 jaar weer boven water in Hoogezand-Sappemeer

Chris Nannen

Onlangs las ik in het Dagblad van het Noorden: “brief na 16 jaar bezorgd”, en radio Noord maakte melding van een postkaart die na 40 jaar werd bezorgd, en werd het plaatje gedraaid van “Return to Sender”.

Er moet altijd een baas boven baas zijn, vandaar mijn verhaal. Ik ben in het bezit van vrijwel alle oude foto's die gemaakt zijn van mijn geboorteplaats Delfzijl, zij het dat de meesten digitaal zijn. Het moeten er duizenden zijn. Bij mijn verzameling ook een vijftigtal gestempelde ansichtkaarten van vroeger, met veel maritieme beelden daarop. Niet vreemd natuurlijk voor een havenplaats.

Eén van deze kaarten ziet u hier afgebeeld met toch wel een mooi verhaal, omdat die nogal indruk maakte op een geboren en getogen Hoogezand-Sappemeester.

Misschien mag ik even in kort bestek het ontstaan van de ansichtkaart wat nader belichten, voor ik tot mijn verhaal kom.

In 1871 werd de briefkaart ingevoerd en kreeg de PTT het monopolie van uitgifte. Wie er een plaatje op wilde zetten, moest de kaarten eerst bij de PTT kopen.

In 1883 verscheen de eerste die was voorzien van een illustratie.

In de volmond sprak men toen van ansichtkaart, volgens mij een leenwoord uit het Duits. Daar was de opmars van de prentbriefkaart eerder begonnen.

De eerste geïllustreerde kaarten waren meestal wenskaarten voor het nieuwe jaar. Meestal voorzien van vrome teksten.

Menig dominee had er een aardige bijverdienste aan.

Daarna kwamen de topografische kaarten, die dorpen, steden en gebouwen lieten zien d.m.v. tekeningen, maar vervolgens steeds meer met foto's.

Ze gingen grif van de hand en toen in 1892 de PTT haar monopoliepositie verloor was het hek van de dam. De ene uitgever na de andere stortte zich op de nieuwe markt. Het enige wat de kaarten gemeen moesten hebben was het formaat (14x9 cm) en de papierdikte.

Het was vroeger – rond 1900 – heel normaal dat elk zich zelf respecterende middenstander eigen foto's liet maken en in de handel bracht.

Er is m.i. voor een vermogen aan prentbriefkaarten weggegooid door mensen die niet konden bevroeden dat de “hartelijke groeten van opoe en opa” wel eens financiële waarde konden krijgen.

Door verzamelaars van dit soort kaarten worden de jaren 1900-1920 zelfs “De Gouden Tijd” genoemd. Zelf ben ik niet zo'n verzamelaar. Als ik de prentbriefkaart digitaal heb, ben ik tevreden en kan er eventueel zelf wel één van afdrukken.

Collectie Chr. Nannen

Zo rond 1900 stonden plaatjes echter alleen in weinige geïllustreerde boeken en zelden in tijdschriften, slechts betaalbaar voor de betere stand.

De prentbriefkaart voorzag in een behoefte aan beeld en was vooral een uitkomst voor degene die anderen wilde laten zien waar hij verbleef.

Prentbriefkaarten bleven heel lang iets bijzonders en dierbaars en werden daarom bewaard. Zo ontstonden de eerste verzamelingen. Dat verzamelen werd het meest door meisjes gedaan. Volgens strakke rollenpatroon.

Omstreeks 1900, mochten postzegels alleen door jongens worden verzameld. De liefhebberij om prentbriefkaarten te verzamelen verminderde sterk tijdens de crisis van de dertiger jaren. Vandaag de dag zijn goede oude kaarten goed aan de prijs, en een dure hobby voor de echte verzamelaar.

Terug naar de kop van mijn verhaal:

Op een van de vele sneeuwdagen in februari besloot ik op een avond maar eens wat te rommelen in mijn fotobestand.

Vroeger mocht er alleen wat geschreven worden op de voorkant van de prentbriefkaart. De ruimte was daarom beperkt. Aan de adreszijde mocht alleen de naam van de geadresseerde staan en afzender. Later mocht ook die worden beschreven.

Veel (familie) informatie vind je hier op terug. Wat mij dan opvalt is, dat men in die tijd vaak een heel mooi handschrift had.

Als u naar de adreszijde van deze ansichtkaart kijkt, ziet u dat deze gericht is aan de heer L. Groeneveld te Sappemeer. Geen straatnaam, hetgeen wel de bekendheid van het Bontehuis aangeeft.

Bij mij ging toen een lichtje branden! Was dit geen familie van... Maar even bellen. Ik geef het gesprek in het kort weer.

“Met Janny Tulp.”

“Moi mit Chris Nannen, hou is t.”

Na nog wat heen en weer gepraat kwam ik tot de reden van mijn telefoontje.

“Zegt de naam Jans die ook wat.”

Het bleef een tijd stil aan de andere kant.

“Joa, mien oma werd zo neumd.”

“Dien opoe mainst. k Leuf nait dat wie al oma zeeën in dij tied.”

Janny meende van wel, en wie ben ik om daar aan te twijfelen. Zal wel het standsverschil zijn tussen ons?

“Dien wichtersnoam is Groeneveld nait? (Janny is geboren in het Bontehuis) Wel was L. Groeneveld van t Bontehoes?”

“Dat was mien opa.”

“Nou, din heb ik hier n kaartje van opoe aan opa oet 1908.”

Nog geen tien minuten later zat Janny tegen over mij, en pinkte een traantje weg. Staarde naar het kaartje en was geruime tijd stil. Hoe ik aan dat kaartje kwam vroeg ze. Dat wist ik zelf ook niet meer, maar het was al wel jaren in mijn bezit.

Oma was in die tijd verloofd met opa en stuurde vaak een kaartje, zei Janny. Ze noemden haar Jans.

Ik denk, dat jij dat kaartje maar moest hebben, zei ik. Ze was er erg blij mee.

“Krigst der n kuske veur”, zei ze. (een koopje)

Zo komt na honderd jaar een simpel kaartje van opoe nog weer goed terecht.

Ik denk, dat ik de kaart maar weer terug vraag. Ik wacht nog steeds op mijn “kuske!” Of zou Jack in het spel zitten.

Wij geven vorm aan uw drukwerk!

Nu ook full colour printen en kopiëren!

Garst 6 • Postbus 7, 9670 AA Winschoten
Tel. (0597) 45 36 00 • Fax (0597) 45 36 53
e-mail: drukkerij-detacheringen@synergon-ws.nl
internet: www.synergon-ws.nl/D&D

RIETVELDT ADVOCATEN

**JURIDISCHE DIENSTVERLENING
VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR**

Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Postbus 288, 9600 AG Hoogezand
Tel. (0598) 390890, Fax (0598) 390853. E-mail m.m.rietveldt@hetnet.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand